

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztési és kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi és anyagi
ügyeit illető minden küldeménnyel
címezendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beiktatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknek külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Egyház és társadalom. I. — Gróf Teleki Domokos. — Révész Imre utolsó napjáról. — Egyházi lapszemle. — Nyílt kérdés kolozs-kalotai esperes nagytiszt. Szakács István urnak. Valler József, ev. ref. lelkész. — Tárca: A vallás az emberiség és korában. Ladányi Gedeon. — Különfélék.

EGYHÁZ ÉS TÁRSADALOM.

Két közlemény.

I.

Mai napság nagyon sokat lehet olvasni és hallani az egyházi élet hanyatlásáról, valamint a társadalmi corruptioról. Az egyházi lapok úgy, mint a politikaiak, ha nem tartanak is rendes rovatot azok tárgyalására, de mint kétségbe vonható jelenséget annyira evidenciában tartják, annyira kiemelik azok komoly létezését, hogy a mélyebb jelentőségű események sem képesek azokat a napi elmélkedések sorából törölni, sőt épen a legkomolyabb és a nemzet életét gyökeresen érdeklő intézkedések tárgyalásával kapcsolatosan merülnek fel.

A mit a lapok — az egyházi és nemzeti élet ez élő organumai — oly határozott meggyőződéssel hangoztatnak, igen természetes, hogy a társas összejövetelnek figyelmét sem kerülheti ki, s ama jelenségek kétségbevonhatatlan létezése nemcsak a mivelt, hanem a kevésbbé mivelt köröknek is határozott meggyőződésévé vált, nemcsak, hanem azok romboló és tarthatatlan hatása köztudattá emelkedett. És mégis, a mi csodálatos és megfoghatatlan, e nyomasztó és elherdorzhatatlan helyzetből a kivezető út és módot sem a társadalom, sem az egyház felmutatni nem tudja, hanem e helyett, mint minden nyomasztó viszonyok között rendszeren történni szokott, azok ellen lőn irányozva a támadások éle, kik a kormányzó és végrehajtó hatalommal vannak fölruházva, s ez által önmagát a felelősség súlya alól mintegy fölmentve érzi. Arra, hogy a valódi okot mindenki önmagában saját subjectiv érzelmeiben, gondolkodásmódjában, világnézetében, törekvés irányában keresse, — nem sok, mondhatni, semmi hajlam sem mutatkezik. Innen lehet ki-magyarázni azt, hogy a társadalmi corruptioért az állam-kormány, az egyházatlanságért a papok vannak felelőssé téve, pedig nagy valószínűséggel ezek sem emancipálhatják,

magukat az általános irányzat, uralkodó szellem hatása alól; ezek is a meglévő helyzet és viszonyokkal egy corruptio-ba esnek, azzal a különbséggel, hogy felelősségük mély érzetével annak tudata is párosul, hogy a reformálás, életképes fejlődés kibontakozását még azon esetben is tőlük követelik, ha az egyesek benső szellemi élete, mint a melytől egyedül és kiválóan függ a társadalmi és egyházi élet fölvirágzása, a követelt iránynak megfelelőleg át nem alakul.

Egygyel vigasztalhatnók magunkat, azzal t. i. hogy a corruptionnak legnagyobb ellensége maga a corruptio, s mint a lehulló falevélben van valami erő, mely nemcsak a megrothadást hajtja végre, hanem azt is eszközli, hogy a fölbomlott részek új alakban ébredjenek életre: úgy a társadalmi corruptio és egyházatlanság is valami előttünk ismeretlen szétbontó, de ugyanakkor új élet-alakot nemző erőnek nyilatkozata. Azonban az értelemmel és okossággal bíró ember — személyválogatás nélkül — ebben megnyugodni nem tud; a felbomlás processusában munkás új életelvnek, társadalmi és egyházi, valamint magánéletében látható alakot törekszik adni. E törekvés bizonyítására alig lehetne pregnansabb alakot hozni fel, mint épen a fennebb jelzett és általánosan elismert társadalmi corruptio és egyházatlanság tudatából származó bizonytalanságot, zsémbelő kritikát, egoismust és minden néven nevezendő „circulus in vitioso“-féle bizonyítgatásokkal támogatott társadalmi és egyházi életnézetek hosszú sorát.

Kiindulási pontul tehát elfogadhatjuk egyfelől azt, hogy a társadalmi corruptio és egyházatlanság, mint tény létezik, nemcsak, hanem a közvéleményben is kisebb-nagyobb mértékben annak létezése tudalomra emelkedett; másfelől azt, hogy az emberi szellem és az ember nemesebb természetű minden álokoskodás, megnyugtató rábeszélés mellett, ama viszonyok nyomasztó hatása alól menekülni kíván. Ez álláspontra helyezkedve elveszti jogosultságát annak vitatása, hogy a társadalmi corruptio szüli-e az egyházi élet hanyatlását, avagy megfordítva? Pál vagy Péter-e a méregital készítő? Ez vagy amaz osztály méltelyezi-e meg az egészet? Ezt sem a tárgy komolysága, sem az emberi szellem méltósága meg nem engedik; positiv tények lelkiismeretes munkát és határozottan körvonalozott munkatért követelnek. Más szókkal: tisztázni kell, hogy a szellem jelen alkotásai közepette, a társadalmi újjászületés nagy processusában mily helyet és jelentőséget foglal el az egyház?

Mert bármiként okoskodjunk, az egyház utóvégre is a társadalmi életnek kifolyása a végre, hogy a társadalom leglényegesebb életérdekeit minden salaktól megtisztítva, mintegy megszentelve ültesse át a gyakorlati életbe. Épen azért a társadalmi ember hozzá van szokva, hogy az egészséges világnézetet, erkölcsi tisztaságot s ezek megtestesülését az egyházi életben, egyházi szervezetben, hivatalnokai kifogástalan személyében szemlélje; szigorúan őrködő figyelme, nem ritkán gáncsoskodó kötekedése, kérelhetetlen kritikája a legkisebb hibás fogatkozást észreveszi, s mindig talál okot az egyháztól való idegenkedés fedezésére, mert nincs tisztában az egyház társadalmi hivatásával.

Kétséget nem szenved, hogy a megtisztult keresztyén világnézet az ember minden életviszonyait, a munkát, a jogot, kötelességet, a barátságot, a családot, a hazát stb. oly magasztos eszményi nagyságban tünteti elő, mely Jézus Krisztusban történetileg megvalósult, alakot nyert, tehát annak megvalósítása az emberre nézve sem megközelíthetetlen álomkép: de kétségtelen az is, hogy az ember úgy is, mint társadalmi lény, úgy is, mint egyháztag, épen azon alakot nyert eszmét vesztette el szemei elől. Krisztus előtte áll — tartalom nélkül. Az is igaz, hogy az egyház a legtisztább eszmény valószínűsítésére roppant sokféle világnézettel, törekvéssel, érdekekkel saturált társadalmi embereknek vallás-erkölcsi testületté alakult szövetkezete a végre, hogy a történetileg alakot csak egy személyben nyert eszme, idő folytán, társadalmi alakot nyerjen; de az is igaz, hogy az egyház is, mint minden emberek által alkotott testület, alá van vetve az emberi gyarlóságból folyó hibáknak és fogyatkozásoknak, minnek az egyházi élet iránt még fokozódott érdekeltséget kellene költeni. A mint tapasztaljuk, ez nincs így. Pedig nem férfias és őszinte eljárás az egyházat egy látszólag megfejthetetlennek látszó dilemma közé szorítva, céltalan vergődéseknek tenni ki; nem férfias és őszinte eljárás, ha a keresztyén társadalomban, keresztyén elemek hatása között felnőtt és így keresztyén elvekkel saturált ember, a saját subjectív világnézetével össze nem eső egyházat, egyházi tant, hitcikket, hierarchiát egy és ugyanazon jelentőségeknek véve, a korszellem hittudatában nyilatkozó keresztyénség nevében határozott komolysággal mondja ki az „anathemá“-t az egyház felett.

Nem szabad ugyanis feledni, hogy a keresztyénség első sorban nem tudomány, nem tan, nem eszme, nem érzelem, hanem élet, még pedig olyan élet, melynek fejlődése multhatatlanul föltételezi a társadalmat és ennek hitbizományosát: az egyházat. Társadalom és egyház nélkül nincs keresztyénség. És főként az egyházi életben nyilatkozó keresztyénség van arra hivatva, hogy a Krisztusban alakot nyert eszmét e földi — tehát nem a jövő — életben, a földi — tehát nem a menyei — társadalom alkotásaiban megvalósítsa. Ez élet, épen mint az ember fizikai élete felett bármennyit lehet okoskodni, bölcselkedni, nyilatkozó jelenségeit vizsgálni stb., s az így nyert eredményt tan vagy tudományos alakban földolgozni, de ez a földolgozás ép úgy nem keresztyénség, miként nem antropológia az ember fizikai élete. És valamint az antropológia-

nak különböző felosztása, különböző nézőpontokból való tárgyalása semmit sem változtat az ember fizikai életén: ép úgy a különböző világnézet, különböző theol. és filozófiai rendszerek, különböző egyház szervezetek soha nem fogják gátolni a Jézus Krisztusban alakot nyert örök eszmének, mi a keresztyénségben, mint élet jelenik meg, nem hogy tartalmi kibontakozását, — mert az örök és változhatatlan, — de még alaki fejlődését sem. Az örök szellemnek — kit Istennek nevezünk — örök, változhatatlan élete az az emberi társadalomban és egyházban, melyek az idő teljességében különböző alakot vehetnek, a minthogy vesznek is, de az örök szellem élete lényegileg, mint az emberi társadalomban nyilatkozó erkölcsi világrend, mindig ugyanaz marad.

Miután pedig — én legalább így fogom fel — a mivelt és felvilágosodott emberi szellem benső életében tudalomra jutott vagy legalább ösztönszerűleg sejtett erkölcsi világrendnek a társadalmi és egyházi élet a jelenben nem teljes nyilatkozata — e jelenséget társadalmi corruptionnak, egyházaitlanságnak nevezi, s ellenállhatatlan erővel törekszik arra, hogy a tudalomra jutott tartalomnak a külalak is megfeleljen.

GROF TELEKI DOMOKOS.

Az akadémia közelebbi ülésében Deák Farkas emlékbeszédet tartott néhai id. gróf. Teleki Domokos fölött. Fölhasználjuk az alkalmat mi is, hogy följútsuk emlékezetét ama nagy és nemes férfúnak, kit első sorban büszkén vallánk magunkénak. Az emlékbeszéd, rövid kivonatban, a következő életrajzi adatokat tartalmazza:

Gróf Teleki Domokos azok közé tartozott, kiknél a sziv jósága, nemessége a tudományossággal s a közjó szeretete lankadatlan munkássággal párosulván, az új nemzedéknek minden időben követendő példányul szolgálhat. Született 1810 ápr. 1-én; atyja József, anyja gróf Teleki Zsófia volt. Atyját már hét éves korában elveszítvén, anyja Nagy-Enyedre küldötte tanulni, hol a lángelméjű Szász Károly csepegteté az ifjúság szívébe a honszerelmet. De a tanrendszer kiányos volta nem adta meg azt a képzettséget, melylyel ily nagy lélek szolgálni akart hazájának. Teleki tehát magánszorgalma útján segített állapotán, s így, mint maga mondja, korán megszokta az emberi társaság tagja lenni s velők összeköttetésbe lépni. 1829-ben tanulmányait Enyeden végezve, Marosvásárhelyre ment a kir. táblához joggyakornoknak, de már 1830-ban a pozsonyi országgyűlésen apja helyett mint követ szerepelt. 1832-ben a pesti egyetemen töltött egy év után pestvármegyei jegyző lett, s ekkor történt első föllépése, midőn a követválasztásnál szavazatait nem adván a jelöltekre, azok nem vétettek számba, s ezért a választáson panaszt emelt a nádor előtt. Visszatérvén Erdélybe, a „vándor patriotákhoz“ s azok elveihez egész szívvvel csatlakozott. Az 1834-iki erdélyi országgyűlésen Küküllőmegyét képviselte, s híven küzdött a báró Vesselényi Miklós, Kemény Dénes, Szász Károly alkotta ellenzék soraiban a kor-

mány ellen. Nem volt elragadó szónok, de meggyőződésből beszélvén, beszéde hatás nélkül nem maradt. Részt vett az 1840—41-iki országgyűlésen is, mint felső táblai tag; 1844—45-ben Szász Károly társaságában Németországot, Angliát, Hollandiát és Schweiczt látogatta meg. 1841 óta a journalistika terén is működött, s magvas cikkeket írt a napi kérdésekről a Csengery és Szalay által szerkesztett „Pesti Hírlap”-ba s a Méhes Sámuel „Erdélyi Híradó”-jába. Az 1846-iki erdélyi országgyűlésen az országos bizottság által készített urbéri munkát képezte a vita tárgyát, melylyel az ellenzék nem elégedvén meg, hevesen kikelt ellene. Kemény Dénes a sikertelen küzdelemben kifáradott, oda hagyta az országgyűlést, s most az ellenzék nevében Teleki Domokos szerkesztett tiltakozást az urbéri munkát ellen. A forradalom lezajlása után visszavonult, mezei gazdaságra és történelmi tanulmányokra adta magát. 1851-ben a Teleki levéltár rendezését kezdte el Deák Ferencz táblai ügyvéd segítségével, s e 8 évi munkálkodása közben adatot gyűjtött a „Hóra támadás” és „Székely határőrség története” című munkáihoz. Mélyen érző hazafiúi lelke félt a kormánynak az „Erdélyi múzeum” megalapítása ügyébe való avatkozásától, s aggodalmasan írta Mikónak: „Az erdélyi múzeum név igen tágas, legyen benne a magyar jelző is, különben trilingve múzeum lesz, s oly térre lépünk, honnan a visszatérés mind nehezebb. Be fog hatolni az idegen elem közinkbe, s Kolozsvár is áldozata lesz. Mintsem a múzeum a kormány szerencsétlen és célra nem vezető, de mégis sok nyomorúságot okozó denationalizáló intézményeit szaporítsa, inkább mondjunk le az egészről.” 1861-től kezdve ismét részt vett a politikai mozgalmakban. 1863-ban a szebeni Landtagra ment, de nem tartván azt törvényes országgyűlésnek, a terembe nem lépett, s Haynald érsekkel együtt egy nyilatkozatban jelentették ki a királynak elhatározásukat. 1865-ben „Erdély és a kormány” cím alatt röpiratot adott ki Lipcsében, melyben élesen bírálja a Nadasdy-Reichenstein kormányt és a Landtag viselt dolgait. Az akadémia 1836-ban választotta levelező tagjává; 1855-ben igazgató, 1861-ben pedig tiszteletbeli tagjai sorába emelte. Betegeskedése 1873-ban kezdődött, s tartott, míg nem a nemes lélek 1876 május 1-én örökre lecsukta szemeit. Egyenes lélek, a közjóért áldozni készség jellemének legszebb vonásai. Sokan hibáztatják, hogy erejét, tudományát oly sokfelé forgácsolta, de tettét menti azon körülmény, hogy tisztének minden ponton megfelelt. Az egyháznak, iskoláknak, szegényeknek pártfogója, az irodalomnak harczosa s közügyeinknek egyik feledhetetlen vezére volt.

RÉVÉSZ IMRE UTOLSÓ NAPJÁROL.

Reggel a legjobb kedvvel kelt fel, s szokása szerint olvasgatta elmondandó egyházi beszédét. Harangozáskor kocsin ment a nagy templomba, mert — sikos idő lévén — az eleséstől félt. Az isteni tisztelet végeztével, a legderültebb kedélyhangulatban ment baza, s — a mi csodálatos —

legkisebb nyoma sem látszott rajta a fáradságnak vagy mellszorulásnak, a mi az utóbbi évben kisebb-nagyobb mértékben gyötörte. Oly annyira jókedvű volt, hogy még dalolni is kezdett. (Az ég alatt a föld színén .)

Az ebédet a legutolsó tál ételig a legjobb étvágygyal s a legnagyobb jókedvvel költötte el; folytonosan tréfálkózott családja tagjaival. Az utolsó tál étel behozatalakor — egynegyed két órakor — hirtelen melléhez kap, egyet jajdúl, mellényét kigombolja, székéről feláll, párszor végig járja az ebédlőt, s ezen szavakkal: „azt hiszem mindjárt elfog” saját szobájába megy és karosszékébe leül. A családtagok először azt gondolták, hogy szokásos mellszorulása vette ismét elő, de pár percz múlva iszonyú görcsroham fogta el, mely a kiváló lélekerejű férfit szívszaggató jajgatásra kényszeríté. Fia rögtön orvosért szaladt, s midőn dr. Tegzével megérkezett, akkor már forrón szeretett atyját a földön — épen egy könyv állvány mellett — elterülve találta. Ugyanis csakhamar megszűnt a megboldogult iszonyú görcsrohama, s azt vélvén, hogy a járkálás szüntetni fogja fájdalmát, fel akart székéről állani. Szerető neje könnyezve kérte, hogy ne álljon fel, de a vasakarató férfiú mégis felállott, egyet-kettőt lépett, de hiába! elhagyta már ereje, nem bírta magát s lehanyatlott. Kezével azonban mégis tartott annyit magán, hogy gyöngéd neje segítségével lassan és nem nagy rázkódással esett le, s fejét épen nem ütötte meg. Az orvosi segély megérkeztekor rögtön karszékébe tették, — mivel ettől fogva csakis egyes tagjait tudta mozditani, de egész testét illetőleg már lehetetlen volt — ruháitól megszabadították, és érvágást kíséreltek meg rajta, a mit azonban az előhívott borbély a beteg karjának túlságos kövérsége miatt többszöri próba után sem volt képes véghezvinni. A boldogútnak ekkor nem voltak valami nagy fájdalmai, egész szabatosan felelt az orvosok (dr. Tegze és dr. Török) kérdéseire, kiválólag fejfájásról panaszkodott, s e mellett jobb lábával volt különösen baja, a melyet folytonosan emeltetett és dörzsöltetett. A karszékéből ágyába tették át, a honnan önerejéből nem kelt fel többé.

Különösen fejével volt kinja, folytonosan ehhez kapcsolódott, s nem találta helyét, mert mindig a fejalj magosítását kérte. E mellett folyvást mozgatta fejét, a mi miatt a rendelt nadályokat csak nagy bajjal lehetett reá rakni. Midőn kinja néha szűnt, s szóhoz tudott jutni, mindig egész öntudattal s legtöbbször tréfálkozva beszélt. Csakhamar ágybafektetése után idézte Ézsaiást: „Nyögök, mint a galamb, az én szemeim fölemelkednek a magasságba! Uram! erőszakot szenvedek, adj nyugalmat nekem!” Valóban alig mondott pár szót, szívszaggató jajgatása ismét hallható lett. Fél négy óra felé már türelmetlenül kérdezősködött az érvágó után, s csakugyan, midőn 4 óra tájban Ujházi doktornak sikerült eret vágni balkarján, nagyban megkönnyebbült, úgy, hogy még lábán is eret akart vágatni. Jajgatása megszűnt, nyugodt perczei gyakoribbak voltak. Fejfájása csillapulhatott, hanem gyomrával szenvedett iszonyú kint, s az erős

jajgatás helyett vészjósoló nehéz, hörgő lélekzete szakgatta az ágya körül állók szívét. Balkarja, melyen az ér megnyitott, igen megszibbadt, ezért kérte, hogy egy kis zsirral kenjék meg. Hű káplánja teljesíté kívánatát, s azt mondá neki a megboldogult: „Csak nem az utolsó kenetet adja fel kedves tiszteletes úr?! Azért csak kenje kérem, nagyon jól esik.” Csakhamar azután így szólt nejéhez: „Megijedtetek úgy-e gálambom?! nem kell félni az Isten nem hágy el mindent jóra fordít.” Fél ótkor hörgése hirtelen megszűnt, arcza megkékült s csaknem egészen megmeredt. Azt hitték rögtön kiadja lelkét, de csakhamar megszűnt e roham annyira, hogy maga is többször mondá, hogy jobban érzi magát. Nem sokkal ezután így szólt: „Környékezett az arczátlan guttaütés, de én is visszavágtam neki.” Vízét igen gyakran kért s nagy mennyiségben ivott. „Van-e jó víz Turon?“, kérdé káplánjától, — ki turi, — s midőn ez azt felelte, hogy ott bizony rossz ivóvíz van, a megboldogult így folytatá: „hej! Élesden van csak jó víz, megihatik abból az ember 10 litert is egy nap!”

Hét óra tájban már kezdett lélegzése nehezebbé, hörgőbbé válni, úgy, hogy e miatt már beszélni is nehezebben tudott, a vizet és orvosságot is alig volt képes lenyelni. Mégis, midőn neje kérdezte tőle, hogy beveszi-e az orvosságot, így felelt: „Be bizony lelkem, ha százannyi volna is!” Majd szintén nejéhez, ki folyvást simogatta szenvedő tagjait, így szólt: „A te bársony kis kezedből mennyei szikrák lövellenek belém, valóban enyhül fájdalmam; — vagy talán ne is bokoljak neked?” Fél nyolcz óra felé növekedtek kinjai, ekkor mondá utolsó szavát ez életben. Ugyanis neje kérdezvén tőle, hogy ne tegyen-e meleg kőménymagos ruhát reá, lassú hangon, vontatva, de egész érthetően így felelt: „Bizony — jó — lesz — lelkem!” Ezentúl többé szólni nem tudott, látszott ugyan egy párszor, hogy még óhajtana, de szó helyett egy iszonyú hörgés hangzott már ajkairól

Pár percczel esti nyolcz óra előtt a hörgés egészen elcsendesedett, a kin teljesen megszűnt ő derült arczczal kibeszélhetetlen, leirhatatlan szelid tekintettel fölemelé szemeit a magasságos égre, aztán lehuntya — egy jai, egy szó, egy sohaj nélkül elaludt — örökre!

EGYHÁZI LAPSZEMLE.

A „Protestáns egyh. és iskolai Lap“ idei 9-ik számának „A keresztelestől“ feliratú vezércikkében Weber Samu ezt írja:

Újabb időben gyakran állították, hogy a keresztelest nem tesz különbséget a hitfelekezetek között, miután csak a kisded fölvetelét jelenti általában a keresztyénségbe. Azonban, ha a dolog lényegét tekintjük, a különbség sokkal na-

gyobb kath. és prot. keresztelest között, mint első tekintet-re látszik.

Már a sacramentumok fogalma egészen eltérő. A kath. egyházban a szentségek már a véghezvitel által üdvöt eszközölnék. A prot. egyházban éppen ellenkező fogalommal találkozunk. Itt a szentségek csak annyiban üdvösek, hogy a hit ébresztésére és erősítésére szolgálnak.

A kath. egyház a keresztelestől azt tanítja, hogy a keresztelest szertartás véghezvitelével a keresztelestnek eredeti és minden más bűne elengedtetik; hogy a bűn örök-kévaló büntetésének elengedése szintén a szentség következménye; hogy a keresztség taníia keresztelest nevében teszik le a hitvallást és keresztségi fogadást, miért is jó katolikuskoknak kell lenniök, kötelesek a keresztelest gyermekek kath. neveléséről gondoskodni, ha a szülők elmulasztanak vagy meghalnak és a keresztelesttel vagy szülőivel házasságra nem léphetnek. Itt tehát oly keresztelesttel van dolgunk, mely által a gyermek nem általában a keresztyénségbe, hanem éppen a kath. egyházba vétetik fel, oly kötelelsséggel, hogy a kath. egyház igazságaiban hinni és szülői halála esetén a keresztszülők által a kath. hitben fog neveltetni. Egészen másképen van a prot. egyházban. Itt az apostoli symbolumra történik hivatkozás, melynek lényege az összes keresztyénség zászlója. A megkeresztelt gyermek nem egyik vagy másik felekezetbe, hanem a keresztyénségbe vétetik fel.

Ezen mélyen gyökerező különbséget a kath. és prot. keresztelest között a nép is érzi és tudja, s nagy része azon szilárd hitben él, hogy a kath. lelkész által keresztelest gyermek a kath. egyház hibe, ellenben az, kit evang. lelkész keresztelest, csakugyan az evang. egyházhoz tartozik. Ha száz theol. doktor és még több bíró döntené is el, hogy a vallás dolgában a keresztelest nem dönt, a nép sokasága ellenkező véleményen marad. És minél inkább hangoztatják minden pietas nélkül a fölvilágosodottak: mind egy akarki keresztelest, annál inkább sértetik a népérzület, a kegyesség hitvallása és általában minden vallás iránt.

Ugyanezen lapban olvassuk, hogy a debreczeni ref. egyháztanács néhai felejtethetlen lelkipásztora, Révész Imre hirtelen történt halála alkalmából bizalmas értekezletre hivatván össze:

1. A megboldogult temetkezési összes költségeit, melyek nem rugnak 300 frtra, egyhangúlag elfogadta.

2. Az elhunyt nagy férfinak — határozottan kifejezett akaratján túl téve magát — emlékkő állítására önkényes adakozás végett aláírási föl hívás kibocsátását határozta el, s annak szétküldését elrendelte.

3. A nagy prot. tudós emlékszóbor fölállítását penditette meg, de indítványozását és kivitelét a tiszántúli ref. egyházkerületnek s a hazai ref. összes hitfelekezeteknek hagyta fenn, maga részéről, ha létesülend, hathatós anyagi közreműködését s a sarkőre gyűlendő felesleg erre való fentartását véleményezte.

4. Hogy hátramaradott özvegye s árvái nyomorral és ínséggel ne legyenek kénytelenek küzdeni, nemcsak a jelen

egyházi évet, hanem 1881–1882-ig terjedő Szentgyörgy napig özvegyi évül meghagyni véleményezte; az 1882-től 1883-iki Szentgyörgynapig pedig, ha az egyház helyébe más lelkészt választ, kegyeleti évül — fél fizetés élvezése mellett — megadni határozta, azontúl pedig 1883-ik év tavaszától kezdve.

5. A megboldogult özvegye s árvái részére, a míg közülök valaki él és az özvegy férje nevét viseli, árvái pedig sorsukra nézve teljes biztonságban nem lesznek, az egyház pénztárából évenként 400 frt. nyugdíjat szavazott meg egyhangúlag.

Valóban irányadásul és hathatós ösztönzésül szolgál példa a többi testvér prot. egyházaknak. Vegyenek példát és tanuljanak Debreczentől, hogy elhunyt érdemes vagy nyugalomra lépni kénytelen lelkészeik és azok családjai iránt hasonló hálás kegyelettel legyenek.

Nyílt kérdés kolozs-kalotai ev. ref. erperes nagytiszt. Szakács István urhoz.

Kolozsmegye hivatalos közlönye 1879 november 22-éről kelt 45-ik számában szóról-szóra ez olvasható: „Sz. 12036—1879.

Valamennyi jár. tkts szbíró urnak és ren. tan. városok tanácsának.

Tapasztalván, hogy a felszólamlási, elbocsátási és kivételes nőstülési engedély megadása iránti kérések kiállításáért különböző s néha felette magas díjak szedettek, úgy annyira, hogy néha azon szülők, kik teljes jogcimmal birnának fiaiknak a katonai szolgálat kötelezettsége alóli felmentésért kérelmezni, a gyakorlatba vett magas árak miatt a kérelmezéstől visszariadnak s fiaik katonai szolgálatban távol lévén, gazdaságuk tönkre jut. Ennélfogva ezen kérések kiállítási díját a f. hó 3-án és folytatólag tartott rendes közgyűlés 176 jkvi számú határozatával következőleg szabályozta:

2) a mellékletek között:

a) a családi értesítő kiállítása, beleszámítva az evégre használandó nyomtatvány árát is, 2 frt., ha azonban a családi értesítő egyszer már kiállított s azt évenként csak megújítani kell, a változások reá vezetése 50 kr., s ha semmi változás sem történt volna, akkor ennek megjegyzéséért a lelkészt semmi díj sem illeti;

b) midőn megyénk közgyűlésének ezen határozatáról tudomásvétel és alkalmazkodás végett értesitem, egyúttal felhivom szolgabíró urat (a t. tanácsot), hogy ezen rendeletet szigorú ahhoz alkalmazkodás végett hatósága egész területén haladéktalanul és minél szélesebb körben tegye közzé.

Kolozsvármegye alispánjától.

Kolozsvártt, 1879 okt. 30.

G y a r m a t h y M i k l ó s,
alispán.“

Tisztelettel kérdem, nagytiszteletű esperes úr!

1. Van-e nagytiszteletűnek tudomása e határozatról?

2. Közlötett-e ez nagytiszteletűddel a maga törvényes útján, tudás és megtartás, illetőleg a lelkészekkel leendő tudatás végett?

3. Van-e Kolozsvármegye közgyűlésének joga határozni a református lelkészek által teljesített szolgálatok díja felett?

4. Mi történne, ha a határozat ellenére vagy tudatlanságból vagy bármi indokból, valamely lelkész nagyobb díjat követelne és ez Kolozsvármegye tekintes alispánjának tudomására jőne?

Egész tisztelettel várom a feleletet nagytiszteletű részéről.

Mákó, márcz. 1. 1881.

alázatos szolgája
Valler József,
ev. ref. lelkész.

AZ, ERD. PROT. KÖZLÖNY 'TÁRCHÁVA.

A VALLÁS AZ EMBERISÉG ŐS KORÁBAN.)*

Azon benső viszonynál fogva, a mely mindig megvolt, és mindig meglesz az emberek vallása és szellemi fejlődése közt, a mivelődestörténet legfontosabb kérdéseinek egyike az, hogy a vallási érzelmek és eszmék miként jöttek létre az emberben, s miképen fejlődtek az emberiség ős korában.

Kérdés tárgya pedig ez azért, mert a hol és a mikor a historia kezdődik, ott és akkor már többé vagy kevésbbé kifejlett vallásrendszerekkel találkozunk. Következés-

képen a historia nem nyújt felvilágosítást a vallás keletkezéséről és fejlődésének legrégibb stadiumairól.

Korunknak a tudományok körül szerzett érdemei közül nem a legkisebbik az, hogy roppant munkássággal igyekszik, mint megannyi homokszemeket, összegyűjtögetni azon adatokat, a melyekből össze lehessen állítani az emberiség úgynevezett történelem előtti korszakának történelmét, következőképpen a vallási eszmék fejlődésének történelmét is. Mondani sem kell, hogy ez lesz a historiának legvonzóbb, legérdekesebb része.

A dolog természetéből következő, hogy az ide vonatkozó adatoknak aránylag kicsiny része az, a melyet a kö-

*) E nagybecsű tanulmányt a tiszántúli ref. középiskolai tanár-egyesület legközelebből megjelent évkönyvéből vettük át mutatványul. Szerk.

zönségesen úgynevezett historia nyújthat; a nagyobb részt nem a historia adja, hanem részint az őskori leletek, részint a most élő vad népek gondos megfigyelése, s ezek szokásainak a civilizált népek archaeológiájával s mythológiájával összevetése szolgáltatja.

Azonban meg kell vallani, hogy a vad népekről elvont, vagy elvonható következtetéseknél egy nagy nehézség forog fenn, t. i. az, hogy a most élő vad népek közül a legeslegvadabb is hasonlíthatatlanul magasabb fejlettségi fokon áll, mint a milyenen állottak az őskori emberek sok századon, sőt évezreden át. És mégis, e nehézség dacára is, igaz, hogy a vad népek gondos megfigyelése az egyik biztos eszköz, a melynek segítségével ki lehet találni az őskori emberiség fejlődésének menetelét. Sőt többet is lehet állítani, t. i. azt, hogy az ős leletek s a vad népek tanulmányozása már eddig is szép eredményekre vezetett.

Azonban siessünk megjegyezni, hogy a vallást illetőleg nem vagyunk ily szerencsés helyzetben. Itt még nem támaszkodhatunk biztos tényekre, legalább sokra nem; itt csak több, kevesebb valószínűséggel bíró hypothesisek közt válogathatunk.

Sok időn keresztül az volt a tudományos világ közmeggyőződése, illetőleg a vallásphilosophiának ide vonatkozó tantétele, hogy az embert az oktan állatoktól egyik az különbözteti meg, hogy vallása van, vagyis, hogy a vallás az embernek, a szó betű szerinti értelmében, természetéhez tartozik. E meggyőződés azzal indokoltatott, s illetőleg indokoltatik még ma is, hogy a természet nagyszerű jelenei a még teljesen fejletlen őskori embert is félelemre, bámulatra indították, a mi aztán természetesen és lépésről-lépésre vezette őt tovább, u. m. az azon nagyszerű jeleneiben nyilvánuló valami fensőbb hatalom, vagy istenség sejtésére, fölismerésére és imádására.

De ma már nem esküszik a tudomány ezen nézet helyességére. P. o. Müller Miksa azt mondja: „Míg a geologia még nem volt biztos tudomány, addig könnyű volt speculatiók útján megalapítani némely elméleteket a világ teremtéséről. De nem úgy áll a dolog már ma, midőn tények foglalják el az üres theoriák helyét; ezután a philosophusok is óvakodóbbak lesznek, ha a vallásphilosophia körében valami dogmaszerű bizonyosságot akarnak mondani.“¹⁾

Valóban! ha be lehetne vagy be lehet bizonyítani, hogy voltak, sőt vannak egészen vallástalan vad népek, akkor elesnék, illetőleg elesik ama sok századon át helyesnek tartott érv. Mert, ha csakugyan van vallástalan nép, ez kézzel fogható bizonyosság arra, hogy a vallásosság az embernek nem vele született természetes tulajdona. Már pedig a vad népek megfigyelése folytán tömeges adatok szólnak a mellett, hogy csakugyan léteznek vallástalan népek. Százakra megy azon utazók száma, a kik az általok fölkeresett vad népekről kimerítő jelentéseket bocsátottak közre. És ma már azon helyzetben vagyunk, hogy olvashatjuk nagy nevű ethnologok műveit, a kik az utazók nyilatkozatainak

összegyűjtésével, rendezésével foglalkoznak, a kik a közlött adatokból következtetést vontak az őskori emberiség lelki állapotára, nézeteiket rendszerbe foglalták, s megkísérlették összeállítani az őskori emberiség történelmének főbb vonásait, s ezek közt a vallási élet fejlődését is. Ezen ethnologok nem egyforma eredményekre jutottak. P. o. Tylor — hogy úgy fejezzem ki magamat — conservatív, a mennyiben más ethnologoknál tartózkodóbb, sőt félénkebb a következtetésben. Ő így fejezi ki magát: „Nem tudjuk positive bebizonyítani, hogy minden ma létező népnek van vallása. Nem tudjuk pedig azért, mert az illető népet a maga otthonában, nem ismerjük egész alaposággal, és talán soha sem is fogjuk megismerni, annál fogva, mert a vad népek hamar elpusztulnak. Azt sem állíthatjuk, hogy minden valaha létezett népnek volt vallása. Még kevésbé állíthatjuk azt, hogy a vallás szüksége vele születik az emberrel.“ És ezen okoskodások folyamában azon eredményre jut, hogy „nem lehet bebizonyítani sem azt, hogy nincs, sem azt, hogy van vallástalan nép.“¹⁾

Más nagy nevű ethnologok határozottabban nyilatkoznak. P. o. Lubbock ezt mondja: „Nagy tekintélyek állítják, hogy a vallás az embernek közös, általános, vele született tulajdona. De más nagy tekintélyek éppen ellenkezőt mondanak. P. o. tengerészek, kereskedők, philosophusok, katholikus és protestáns hittérítők, régibbek és újabbak egyformán állítják, hogy találtak népeket, a melyeknek Istenről vagy valami fölényről fogalmuk sincs. És ezen állításuk annál megbízhatóbb, mert ők maguk is elismerik, hogy ezen tünemény őket magukat is, sok esetben, egészen meglepte, és e kérdésről eddig ápolt nézeteik teljes megváltoztatására kényszerítette. Könnyen megtörténhetik — így folytatja — sőt egyik-másik esetben bizonyosan meg is történt, hogy valaki valamely népet azért állított vallástalannak, mert nem talált nála a maga vallásához hasonló fogalmakat vagy intézményeket. Minél fogva, ha felelni akarunk eme kérdésre: van-e minden népnek vallása? e feleletben nagyon sok függ attól, mily értelmet adunk a vallás szónak. Mert ha vallásnak lehet nevezni azt a tudatot, mely szerint tudja az ember, hogy létezik ő nála hatalmasabb lény; vagy ha vallásnak lehet nevezni a félelmet valami fensőbb lénytől, akkor el kell ismernünk, hogy minden népnek van vallása. Csakhogy ezen esetben más nehézség áll elő. P. o. ha a gyermek fél bemenni a sötét szobába, ezt a félelmet lehet-e vallásnak nevezni?“²⁾

Ezután elmond az utazók előadásából néhány olyan részletes adatot, melyek egyik-másik vad nép teljes vallástalansága mellett tanúskodnak. P. o. Lang mondja Ausztrália némely vad népeiről, hogy fogalmuk sincs Istenről vagy valami fensőbb lényről; nincs senkijök és semmijök, a kit, vagy a mit, habár a leggyermekiesebb fölfogás szerint imádnának; nincs templomuk, nincsenek bálványaik, áldozataik; szóval nincs nálok semmi, a mi valami vallás vagy vallási

¹⁾ Edw. Tylor: Die Anfänge der Kultur. Aus dem englischen übersetzt v. Spengel u. Poske. I: 418 l.

²⁾ Lubbock: The origin of civilisation, and the primitive condition of man. 138, 139 l. l.

¹⁾ Max Müller: Introduction to the Science of religion, 120 l.

cselekmény színezetével birna. Bik mondja az Aru sziget-csoport egyik szigetén (Vorkay-n) lakó arafurákról, hogy ezeknek semmi, de semmi vallásuk sincs. És — így szól — hogy teljesen meggyőzhessem magamat arról, hogy csakugyan nincs-e hát vallásuk, Istenök: kérdeztem tőlük, kit hívnak segítségül, ha valami bajban vannak, p. o. ha a szélvész elragadja hajójukat? Ekkor az, a ki köztük legöregebb volt, miután egy kis tanácskozás formát tartott társaival, így felelt: mi senkit sem ismerünk olyat, a kitől segítséget kérhetnénk, ha te ismersz, kérlek, légy olyan jó, mond meg nekünk. Lichtenstein állítja a koussa kafferekről, hogy náluk a vallásnak semmi nyoma sem található. Pater Bägert californiai missionarius beszéli, hogy Californiának azon lakosai, a kik közt ő működött, olyan állapotban voltak, hogy sem társadalmi szervezetük, sem vallásuk nem volt, p. o. semmi templom, bálvány, áldozat vagy bármi más, a mi istenitiszteletre vonatkoznék. Azt mondja: „Nagyon sokszor beszélgettem velök, mert óhajtottam bizonyosan megtudni, hogy van-e hát valami fogalmuk az Istentől vagy saját lelkükről. És meggyőződtem, hogy nyelvekben nincs is olyan szó, a melylyel lelket vagy Istent lehetne kifejezni.“ Robertson mondja, hogy Amerikában a felfedezéskor sok oly néptörzs volt, a melyeknek legcsekélyebb fogalmuk sem volt Istentől, sem semmiféle vallásgyakorlatról.¹⁾

A délamerikai grankhaco indián törzsről állítják a missionariusok, hogy ezeknek nincs semmi vallásuk, s fogalmuk sincs semmiféle fölényről. Bates állítja a felső Amazon vidéki indián törzsekről, hogy ezek közt egyetlen egy sincs, a melynek csak fogalma is volna valami Isten forma lényről, s hogy nyelvükben szó sincs ilyes fogalmakra. Burton ugyanezt mondja közép Afrika némely néger törzseiről, La Vaillant pedig a hottentotákról. Még érdekesebb az, a mit Livingston mond, t. i. „Egyszer egy bushmannal beszélgetve, próbáltam tanítani valami Isten fogalomra, és midőn már azt hittem, hogy emberemmel fölfogattam azt, a mit akartam, akkor vettem észre, hogy a mit én a fölényről beszéltem, ő mindazt egy, az ő falujában lakó főemberre, Sekomi-ra, vonatkoztatta.“²⁾

A grönlandiakról azt mondja Waitz, hogy ezek a teremtetést úgy fogják fel, hogy a létező összes világ az ő országukból származott.³⁾ A svéd polaris expeditio, a mely ezen év elején jött Európába haza, mint érdekesebb jelenti, hogy a Behring szorosnál oly vad népet talált, a melynek fogalma sincs vallásról. (Pesti Napló 1880 február 21-iki szám.)

Nagyon sokat lehetne még ilyet idézni, de nem idézek többet, csak azt említem meg, hogy Lubbock a fentebb mondottak után így nyilatkozik: „Azok, a kik azt állítják, hogy a legvadabb népnél is van valami vallás forma, olyat állítanak, a mi tökéletes ellentétben áll a valósággal. De hát hogy is lehetne vallásuk olyan embereknek, a kik

nem tudják megszámolni a két kezükön lévő ujjakat, mert nem tudnak 10-ig számlálni.“⁴⁾

Mások még határozottabban nyilatkoznak. P. o. „a milyen igaz az, hogy az ő ember nem nézte a természetet művészi szemekkel, s nem érzett vágyat lefesteni a meghatott természeti jeleneteket: épen olyan igaz az is, hogy vallási érzések és eszmék sem támadtak benne. Nem érdekelte az ő embert egyéb, csak az önvédelem és a megélhetés.“⁵⁾

A fentebb mondottakat figyelembe véve, ha megengedjük is azt, hogy egyik vagy másik útazó tévedt, midőn valamely népet egészen vallástalannak nyilvánított; de azt alig képzelhetjük, hogy mindnyájan tévedtek volna. Következésképen meggyőződhetünk a felől, hogy a még teljesen fejletlen, hogy úgy mondjam — baromi állapotban lévő embereknél nem lehetetlen, sőt természetes a vallástalanság. Mert tagadhatatlanul igaz az, miszerint arra, hogy az embernek vallása legyen, multhatlanul megkívántatik a fejlettségnek egy bizonyos mértéke, p. o. hogy már kiemelkedett legyen a baromi állapotból.

Ladányi Gedeon.

(Folytatása következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1881. márt. 6-án.

— A király leirata a jövő október végével megnyitandó ref. zsinat iránt a közoktatási miniszteriumhoz már leérkezett, melyben Ő Felsége ezúttal lemond azon jogáról, hogy a zsinaton homo regius által képviseltesse magát.

— A vallás- és közoktatási miniszter a zsinat megtartására vonatkozó királyi engedélyt következő leiratban tudatta Debreczen várossal: Ő császári és apostoli királyi felsége febr. hó 12-én Bécsben kelt legfelsőbb elhatározásában legmagasabb engedélyével legkegyelmesebben hozzájárulni méltóztatott ahhoz, hogy a magyar reformált egyház célba vett alkotmányozó zsinatja az egyetemes conventnek 1880. évi decz. 27-én kelt legalázatosab kérvényében elősorolt tárgyak feletti tanácskozás és határozás céljából a folyó 1881. évi október hó 31-dik napjára Debreczen városába egybehivassék és megtartassék anélkül, hogy ez alkalommal az 1790/1. évi 26. t. cz. 4. §-a értelmében fentartott és biztos kirendelésére vonatkozó jogát Ő Felsége érvényesíteni szükségesnek találta volna; egyebekben az idézett törvény idevonatkozó rendeletei szorosan fentartandó lévén. — Miről a város közönségét oly végre tudósítom, hogy az említett zsinat előtt s annak tartama alatt a megkívántató előzékenységi intézkedéseket idejekorán megtehesse.

— Királyi adomány. Ő Felsége, a b é j e i és a h e g y k ö z - s z e n t m i k l ó s i helyét hitvallású egyházközségeknek és pedig az előbbinek egyházi és iskolai épületei helyreállítására, az utóbbinak leégett temploma újra felépíthetésére külön-külön 100 forintot méltóztatott adományozni magán-pénztárából.

¹⁾ Lubbock: i. m. 140. s köv. l. l.

²⁾ Lubbock: Die vor geschichtliche Zeit, aus dem engl. Übersetzt v. Passow II. 272—8. l.

³⁾ Waitz: Anthropologie der Naturvölker. III: 310 l.

⁴⁾ Lubbock: Die Vorgesch. Zeit. II. 78 l.

⁵⁾ Caspari: Die Urgeschichte der Menschheit. I 297 l.

— **Kitüntetés.** A király Haan Lajos békés csabai evangélikus lelkésznek, közhasznú működése elismerésül a Ferencz József-rend lovagkeresztjét adományozta.

— **Könyves Tóth Kálmán** tekintettel arra, hogy még folyást jelentkeznek előfizetők, „Hit Temploma” című művének megrendelési határidejét folyó hó végére állapította meg.

— **Szabó Imre** szombathelyi kath. püspök, kinek életéért két hó óta aggódtak hivei, múlt hó 28-án 67 éves korában megszűnt élni. Halála mély részvétet keltett országszerte, de leginkább székhelyén, mert az elhunyt egyike volt a legtudományosabb, legszabadabbelvű, legmagyarabb egyházfőknek és legszeretetre méltóbb embereknek. Egyház- és országnagy volt a szó valódi értelmében. Ezért oly nagy az űr, a veszteség, a fájdalom, melyet halála okozott. A társadalom, az egyház egyaránt kiváló úttörőjét és bajnokát tisztelte benne, s épen abban van működésének fényes jellemvonása, hogy e kettő érdekeit a legszelbben tudta egyeztetni. Elhunytát méltán tartjuk nagy veszteségnek, az ország veszteségének, mely az elhunyt püspöknek egyik legjobb, legérdemesebb és legbecsültebb fiát siratja. Szabó Imre 1814-ben született Veszprémmegye Békás községében. Iskolai tanulmányait Mezőlakon, falusi mesternél kezdte s Pápán és Győrön folytatta 1830-ig. Egy év múlva a pesti seminariumba küldetett, a hol 1836-ig volt. Tanulmányait végezvén 1837-ben káplán, egy évvel később a veszprémi seminariumban a tanulmányok igazgatója, 1843-ban ugyanott a ház aligazgatója, két évvel később Csicsóban lelkész és két évvel azután egyetemi hit-szónok s egyszersmind theologiai tanár lett. A szabadságharc lezajlása után az önkényuralom mind a két állásától megfosztotta, s Iszkázba neveztetett ki lelkésznek, hol az alkotmányos korszak beálltáig visszavonulva élt, főleg az irodalomnak szentelve minden idejét. Oly tiszta, zamatos magyarsággal és jó humorral kevés ember tudott beszélni és írni. Kitűnő szónoklataiért „arany szájú” melléknevet nyert. 1861 és 1865-ben Pápát képviselte az országgyűlésen. A felelős minisztérium megalakulásával osztálytanácsos, majd miniszteri tanácsos lett, s ezen állásában és mint képviselő működött 1869-ig, midőn szombathelyi püspökké neveztetett ki. Ez évben az akadémia is tiszteletbeli tagjává választotta. Ezelőtt kevéssel érte ama kiváló megtiszteltetés, hogy „valóságos belső titkos tanácsos”-nak neveztetett ki. Nehány jó barátjával Szombathely és környéke társadalmi viszonyait teljesen átalakította. Rendkívüli változásokat hozott létre a magyarosodás érdekében. Iskoláiba a magyar nyelvet előbb bevitte, mint a törvény rendelte. A Szombathelyen emelt szép iskola, a megyei papok nyugalmi intézete, az árvaház és számos más közművelődési s emberbaráti cél előmozdítása hirdeti érdemeit. Még betegágyán is élénken foglalkozott a megyei tanítók általános egyletének megalkotásával. Utolsó nyilvános szereplése a természettudósok és orvosok szombathelyi vándorgyűlésére esik, melynek elnöke volt. Ez alkalommal mondott elnöki megnyitó beszéde, melyben a tudomány és vallás egymáshoz való viszonyát tárgyalta, egyike volt a legszebb és legne-

mesebb enunciacióknak, melyeket valaha főpap ajkairól hallottunk. Legyen emléke áldott!

— **Edinburgi levelezőnk írja:** Prof. Robertson Smith, kit szabad szelleme miatt még a múlt évben elmozdítottak aberdeeni tanári székeről, jelenleg felolvasásokat tart különböző helyeken, a biblia-itészet elemei felett. Február 21-én is épen egy felolvasást tartott Glasgowban nagy számú hallgatóság előtt. A felolvasó kijelenti, hogy előadásai második folyamában foglalkozni kíván az ó test. canon, a törvény, a próféták és a zsoltárok főrészeinek kritikai vizsgálatával. Jelen alkalommal a zsoltárok képezik felolvasása tárgyát. A zsoltárok könyve — mondja — templomi énekeskönyvül szolgált, és ezen liturgiai rendeltetése megfelel a gyűjteménynek sok sajátosságát, de egyszersmind gazdag anyagot ad a józan exegesis számára. A mi jelenlegi zsoltárkönyvünk a héber szöveg szerint van szerkesztve és 5 kisebb könyvből áll. A zsoltárok liturgiai rendeltetése ki-nálkózik a gyűjtemény eredetének történelmi nyomozására és több darab keletkezési idejének meghatározására. Ezután a nyomozás módját és főbb eredményeit körvonalozza, különös figyelmet szentelve a zsoltárok címének kérdésére és arra, hogy Dávid mennyiben zsoltárköltő? Általános eredményül sokkal kisebb becsét tulajdonít a címeknek, mint a hogy közönségesen el van fogadva. Végül bezárja felolvasását azzal, hogy történelmi és gyakorlati fontosságúnak tartja az elterjedt hibás vélemény helyreigazítását.

— **Lehet-e az egyházgondnok magánvagyonát az egyházak adótartozásai fejében lefoglalni?** Kis-Küsküllő-megyének Bernád községében agörög nem egyesült és Szőkefalva községében a hely. hitv. egyházak gondnokainak magánvagyonra, a nevezett egyházak adótartozásának törlesztésére lefoglaltatván, ezen eljárást a megye közigazgatási bizottsága feloldotta. A közigazgatási bizottság feloldó határozatát azonban a pénzügyminisztérium az adófelügyelő közbevetett felelőzése folytán megsemmisítette, a foglalatást jóváhagyta, s ez által rendeletileg kimondotta, hogy az egyházak adótartozásai fedezésére az egyházgondnokok magánvagyonra lefoglalható és elárverezhető. A közigazgatási bizottság a pénzügyminisztérium ezen intézkedését a jog általános fogalmaival ellenkezőnek találván, indítványozta a megyei közgyűlés előtt, hogy ezen eljárással szemben intézzen főliratot a képviselőházhoz. Ezen indítványt a közgyűlés egyhangúlag elfogadta, s azon indokolással terjeszti a képviselőház elé, hogy a sérelmes eljárás veszélyezteti az egyházak autonómiáját, mert ezen eljárással szemben nehezen fog találkozni oly buzgó egyháztagnak, ki saját vagyonát az egyház javai feletti gondnokoskodás elvállalásával kockára tegye.

— **Tauffer Ferencz** mag- és növénykereskedése f. évi főárjegyzékét lapunk mai számához mellékeljük. Harminczkilenc éve, hogy ez üzlet fenáll, a mi már magában véve elég bizonyítéka annak, hogy solidságánál fogva hiteltre s pártolásra teljesen méltó. Ajánljuk az érdeklettek figyelmébe.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

Mai számunkhoz Tauffer Ferencz mag- és növénykereskedésének főárjegyzéke van mellékelve.

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztőségi s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden külde-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Egyház és társadalom. II. — A ref. egyete-
mes convent. — Az áll. ig. tanács r. üléséből. r. t. — Főhivás.
Hegedüs Lajos. — Irodalom. — Tárcza: A vallás az emberiség
ős korában. (Folytatás.) Ladányi Gedeon. — Különfélék.

EGYHÁZ ÉS TÁRSADALOM.

Két közlemény.

II.

Kétséget nem szenved, hogy az objectív erkölcsi vi-
lágrendnek az ember benső szellemi életében tudalomra ju-
tott bizonyossága alapja és forrása az erkölcsi cselekedet-
eknek, melyek nélkül állam és társadalom fenn nem áll-
hatnak. A kedélynek ezen mélységére az ész syllogismusai-
val le nem hatolhat, az ott fogamzott életelvet fel nem ke-
resheti, nem definiálhatja, sem oda be nem plántálhatja,
sem ki nem olthatja, mert az a tudás és ismeret körén
kívül eső vallásos érzélem „magának a végesnek élete a
végtelenben, s a végtelennek élete a végesben.” Az ember
ebben az életben egynek érzi magát azzal az örök Szellemmel,
ki a természeti törvények, erők és jelenségek által
oly világosan, de törékeny nyelven, mégis kifejezhetetlen
módon nyilatkozik, azzal a megfoghatatlan értelmes szel-
lemmel, ki nem virág, nem illat, nem levegő, nem csil-
lag, nem vonzó, nem távolító erő, nem anyag, nem ter-
mészet, nem természet törvénye és mégis ezekben és
ezek által oly dicsően és nagyszerűen munkálkodik; azzal a
a személyes Lénnnyel, kinek öntudata, akarata, gondolata a
világ alkotmányában, az emberi nem történetében és alko-
tásaiban, a kebel szelid sohajtásában, a lelkiismeret szavá-
ban annyira érthető és mégis kimagyarázhatatlan, annyira
vonzó és mégis lesújtó, oly szeretetteljes és mégis félel-
mes. És ez a vallásos érzélem annál teljesebb mértékben
magasztasul oda, hol a mindenségben egy személyes lény
működését ismeri fel, mentől több és teljesebb igazságot
hozott napfényre a tudomány, úgy, hogy a vallásos kedély
mélysége és magasztosultsága karonfogva jár a tudomány
víványáival.

Ezen vallásos érzületet a társadalmi ember meg nem
tagadhatja a nélkül, hogy önmagát meg ne tagadja, sőt ellen-
kezőleg, szükségét érezte és érzi annak, hogy vallásos élet-

közösséget, egyházat alkosson, melyben emberi természeté-
nek legmagasztosabb lényege találjon kielégítést, nyerjen
alakot. Mert az ember mindenütt, és így a vallásos téren
is, társulásra van utalva, hogy a vallásos érzés, a véget-
lenhez való viszony érzete, a kölcsönös egymásra hatás ál-
tal tisztuljon. Úgy, hogy értelem nélküli beszéd, maga ma-
gában ollenmondás azoknak nyilatkozata, kik azt mondják,
hogy ők semmiféle egyházhoz, vallásfelekezethez nem tar-
toznak. Ép ily értelemmel mondhatnák azt is, hogy ők nem
tagjai a társadalomnak. Nem sokkal több értelmet és jelen-
tőséget lehet tulajdonítani a jelenben annyira pártolt vi-
lágpolgárság eszméjének is, oly értelemben, mint azt
a nagy tömeg magyarázza. Ugyan mit jelent az ilyen for-
ma beszéd: „mi közöm az egyházzal? Én az-emb-
ség nagy családjának szolgálók, hol nincs
sem pápista, sem lutheranus, sem kálvinista.”
Miként lehet ily határozatlan világnézlettel az emberi tehet-
séget, értelmet fölhasználni, a kebel vallásos szükségletét
kielégíteni? Nekem úgy tetszik, hogy mindez nem egyéb,
mint ürügy arra, hogy az egyes ember az emberiség nagy
családja iránt tartozó kötelességeinek mulasztását takargas-
sa. Tény ugyanis, hogy a ki az emberiségnek használni
kiván, munkásságát csak egy kis körben fejtheti ki, s e
kis körből hullámszerűleg terjed ki üdvös működése az egész-
re, és így még a világpolgárnak is határozottan körvonaloz-
zott társadalmi testületben kell működnie. Ilyen a huma-
nizmus, miveltség nevében alakult kisebbkörű társadalmi
testület van elég, melyek az emberi nem mivelésére, a nyo-
mor enyhítésére stb. nagyon sokat tesznek, egészen keresz-
tyén elvtől vannak áthatva, de az evangéliumon alapuló és
a Krisztust fejének valló egyháztól különböznek, azt nem
helyettesíthetik.

És itt nem tehetem, hogy Channingnek gyönyörű sza-
vait ne idézzem: „Nekünk — így szól a páratlan mo-
ralista — soha sem kellene elfeledni az evan-
gélium mély jelentőségét és dicsőségét, t. i.
azt, hogy az az emberi természet tökéletesi-
tésére van rendelve. Ez isteni rendszernek
minden szabályát magasztos jellemvonások
különböztetik meg. Ez megkívánja, hogy Is-
ten iránti szeretetünk buzgó, jóakaratomunk
határtalan, s az igazság utáni szomjuhozá-

sunk erős és kielégíthetetlen legyen. Ez oly erélyre kötelez minket, a mely nem állapodik meg annál, a mi határozottan elő van szabva, hanem pazar bőkezűséggel szenteli Istennek és az embereknek szolgálatát. Az evangélium hajthatatlan igazlelkűséget, félelem nélkül való őszinteséget teszen kötelességünkbe s oly bátorságot, a mely megveti a fájdalmat és lábbal tapodja a gyönyört az erkölcsi kötelesség teljesítésekor, valamint oly független szellemet, a melyet semmi megvetés el nem ijeszthet, semmi rossz példa félre nem vezethet az igazságtól, hogy ne ragaszkodják ahhoz az ügyhöz, a melyet a lelkiismeret helybenhagy. Az evangélium arra hív minket, hogy a kitartó szilárdsággal és rettenthetlenséggel egyesítsük a leggyöngédebb és legszeretetre méltóbb erőnyeket; egyesítsünk rokonszenvet, a mely meglágyul és megilletődik mások jajjai felett; önzetlenséget, a mely örömet a mások javára irányzott munkák és fáradsalmakban találja; alázatosságot, a mely látatlanul szeret jót tenni és elfeledkezik magáról a legnemesebb tettek gyakorlásában. Az evangélium azt parancsolja, hogy embertársaink iránti magaviseletünk e magasztos voltát egyesítsük kegyességgel, a mely minden eseményben Isten gondviselését találja fel, és minden lényt az ő akaratának tulajdonít; szeretettel, a mely semmi szolgálatot nem tart felettébb keménynek; bűnbánattal, a mely egy ítéletet sem tart felettébb szigorúnak; hálával, amely még a balsorsban is dicsőretet mond; szent bizalommal, a melyet a még oly hosszas és sújtó szenvedések sem törnek meg és oly reménnyel, mely a halál felett diadalmaskodik.

Vajha a biblia és tudományos könyvek mellett a Channing munkái is helyet foglalnának minden háznál, hogy a társadalmi ember az ő vallásos kedélyétől fölmelegedve, mély gondolataitól megvilágosítva, fürkészze a társadalmi corruptio és egyháziatlanság okait! vajha általa mélyebben átéreznők azt, „hogy mi oly vallással vagyunk megáldva, a mely emberi természetünk nemesítésére czéloz, a mely elismeri az emberben mindazokat a tehetségeket, a melyek jók, nagyok és kitűnők, s a mely a tökély gyakorlásához minden bátorítást és segínyt nyújt.” Gyönyörű és megközelíthetetlen vonásokban van itt föltüntetve a vallásos érzésnek — a gyakorlati életben, a társadalomban nyilatkozó categoricus imperativusa. Sőt maga az egyház is több, mint vallásos életközösség: vallás-erkölcsi testület.

Sokan úgy vélekednek, hogy ezen vallás-erkölcsi testületnek erőt, tekintélyt a numerus kölcsönöz, úgy, hogy mentől több társadalmi ember tagja egyháznak, valamelyennél tüdősebben működhetik. Ez csak azon esetben állana, ha az egyház, mint a társadalmi ember felett álló, attól

elkülönített, mint valami megnevezhetetlen hatalom — ama categoricus imperativus formulázásával és végrehajtásával lenne fölruházva. Ez nem áll — legalább protestáns fölfogás szerint nem. Pedig az egyháziatlanságnak okául éppen azt hozzák fel a társadalmi emberek, hogy az egyház magának a vallás-erkölcsi téren csálthatatlanságot követel s ennek minden kitelhető módon érvényt szerez. Szeretném, ha valaki helyesen be tudná bizonyítani, hogy van egyház társadalmi ember nélkül, mely ennek vallásos érzései felett korlátlan hatalommal uralkodhatnék. Valamint kíváncsok volna az is, hogy a társadalmi ember értené át, hogy nem állami, politikai érdekek valóstításáért tagja az egyháznak, hanem azért, hogy legbensőbb, legnemesebb életszükségének találjon kielégítést. Éppen ezért tudnia kellene, hogy a társadalmi emberek szövetkezetéből alakult egyház csak akkor felel meg hivatásának, ha állami, politikai, sőt társadalmi kérdések kizárásával a számára határozottan kijelölt téren marad. Számban legyenek bár kevesen a tagok, de azért a siker ki nem maradhat.

Nálunk, Magyarországon, az a sajátos jelenség maradt reánk örökségül a múltból, hogy az egyes vallásfelekezetek az egyházi kérdéseket nemzetiségi kérdésekkel hozták kapcsolatba, úgy, hogy a társadalmi ember az egyházat nem vallás-erkölcsi, hanem oly testületnek tekinti, melyben állami, politikai, nemzetiségi meggyőződésének propagandát szerezhethet, s azt valóstíthatja is; ily nézetből tagja annak, s mihelyt vágya e téren kielégítést nem talál, csak névleg tekinti magát az egyházhhoz tartozónak. Ez már annyira vérünkbe vált, hogy attól egyszerre szabadulni nem tudunk. Idő és kitartó munkásság kívántatik ahhoz. A munka jelenben kevesek vállaira nehezedik, e mellett — valljuk meg őszintén — az egyház tagjainak nagy száma miatt látható siker aligha lesz fölmutatható, de azért az erkölcsi világrend az időben valóstul, s éppen az egyház azon testület, melyben legtisztább alakot kell nyernie. Ezért a társadalom nem nélkülözheti az egyházat, sőt ennek szükségképi kifolyása; az egyház által képviselt eszme csak a társadalomban valóstulhat. Egymásra vannak utalva — egymás nélkül fenn nem állhatnak. Az egyháziatlanságnak egészséges társadalomban nincs helye, — de igen is van annak, hogy a társadalom és egyház egymást kölcsönösen segítsék a lagmagasztosabb vallás-erkölcsi elvek gyakorlati valóstítására.

A REF. EGYETEMES CONVENT.

(Első nap.)

Március 8.

A ref. egyetemes convent, mely multkortanácskozott volt már, de azt félbeszakította, ma ült össze ismét, hogy a zsinati előmunkálatokat letárgyalja.

A tárgyak ezek: a tanügyi szervezés 1, 2 és 4 részeinek megvitatása, továbbá egy perrendtartás kidolgozása, az árvák és özvegyek alapítványánál javaslattétel, végül netalán előforduló folyó ügyek.

Elnök: Vay Miklós báró, jegyző: Tóth Sámuel debreczeni tanár.

Jelen vannak: a dunáninneni kerületből: Török Pál, Fördös Lajos, Baksay Sándor, Dobos János, Lónyay Menyhért gr. főgondnok, Szilágyi Dezső, Gönczi Pál. A dunántúli kerületből: Papp Gábor superintendens, Csonka Ferencz, Antal Gábor, Körmendy Sándor, Jókai Károly, Molnár Béla, Beöthy Zsigmond. A tiszszinineni kerületből: Kun Bertalan superintendens, Fejes István, Szentpétery Sámuel, Vay Miklós br. főgondnok, Mocsáry Lajos, Hegedüs László. A tiszántúli kerületből: Révész Bálint superintendens, Kiss Áron, Szabó János, Peterdy Károly, Lukács Dániel, Balogh Ferencz, Tóth Sámuel, Degenfeld Imre gr. főgondnok, Kántor Sámuel, Ráday Gedeon gr., Frater Imre, Mérey Pál, Ujfalussy József. Az erdélyi részből: Nagy Péter superintendens, Révay Lajos, dr. Kovács Ödön, Takács János, Tisza László és dr. Kolozsvári Sándor.

Az ülés megnyitása előtt Török Pál superintendens rövid, szép imát mondott, melyet a jelen voltak állva hallgattak meg. Ennek befejezése után az elnök, Vay Miklós báró megnyitja a gyűlést, melegen emlékeztetve meg Révész Imréről, gyermekkori jó barátjáról, indítványozza, hogy az elhunytnak emléke jegyzőkönyvileg örökíttessék meg, mit a convent egyhangúlag magáévá tett.

Ezután Degenfeld Imre gróf jelenti, hogy a múlt évi conventból nyert meghagyás folytán ő Felsőségénél kérelmezte a debreczeni zsinat megtartását, mire vonatkozólag ő Felsőége elhatározását a közökt. miniszter útján tudatta vele leiratában, melyet ezennel bemutat. A leirat felolvasatott és tudomásul vétetett.

Török Pál superintendens a napirendhez szól, s azt óhajtja, hogy a gyűlés első tárgyúl a soproni esetet vegye föl, valamint a királyi táblának erre vonatkozó ítéletét és főleg az ítélet indokolását, mert mindez az egyházat anyakönyvtől fosztja meg. Tárgyalandó volna az — szölv szerint — azért is, mert az evangélikusok épen a ref. conventre való tekintetből halasztották összejövetelüket e napokra. Kéri ezenkívül a conventet, hogy a „közalapítványok“ ügyét szintén ez alkalommal tárgyalja.

A convent Török első indítványa értelmében gondnokok és püspökökből álló bizottságot küldött ki, hogy ez ügyben e hó 10-én tanácskozzék az evangélikus testvérekkel. A bizottság a tanácskozás eredményeiről jelentést fog tenni a convent előtt. Elfogadtatott a másik indítvány is, s e szerint a közalapítványok is programmba vétettek.

Tóth Sámuel főjegyző a tanácskozás ügyrendét olvassa fel.

Az I-ső tárgy a tanügyi szervezés kérdése, melynek alapját a már meglévő alapszabályok és az e tárgyban kiküldött tanügyi bizottságnak e részben készített munkálatai képezik. E tárgynál a tanügyi bizottságnak szövegezése olvassatik fel, s ez alapon indul meg a tanácskozás folyama.

A szabályzat 1—12 §§-ai többé-kevésbbé lényeges módosításokkal elfogadtattak. Nagyobb vita a 13-ik §-nál keletkezett, mely a növendékek fölveteléről szól. A convent végre az eredeti szöveget fogadta el, mely így szól: Az

egyháznak nyilvános óvodáiba és népiskoláiba első sorban saját hivei, de azontúl bármely vallású és nyelvű növendékek befogadandók. A más vallású növendékek csak azon esetben útasíthatók vissza, ha az illető osztályban a törvényes létszám már betelt; vagy ha a beiratások előre kihirdetett határidejéig annyi ref. vallású növendék jelentkezett, hogy a más vallásúak csak ezek kiszorításával vétethetnének fel.

Következett a II. fejezet, melynek §-ai a kisedővodákról intézkednek.

A fejezet 14—22 §-ai részint az eredeti, részint a tanügyi bizottság módosításaival fogadtattak el, úgy szintén elfogadtattak a 3-ik fejezet 23—38 §-ai. A 39 § változást szenvedett, a mennyiben kimondatott, hogy egy tanító heti 30 órai tanításnál többre nem kötelezhető, s az ismétlő iskolai órákért, a mennyiben azok 26 órán felül volnának, külön díjazandó. A 40 §, mely a népiskolai növendékek iskolába járásáról intézkedik, egészen kimaradt.

A 41, 42, 43 §§-ok változatlanul a tanügyi bizottság javaslata szerint fogadtattak el. A tárgyalás eme stadiumában Török Pál superintendens kéri a conventet, hogy ne vegyék fel a canonokba azt, a mi a tanúgyhoz tartozik, a mi által megkötnék a canont, s akadályoznák a nép fejlődését. E jóakarató figyelmeztetés után folytatottatott B) alatti felső népiskolák tárgya. E részlet §§-ai szintén a tanügyi bizottság javaslata, s illetőleg módosításai szerint fogadtattak el, kivéven az 50 §-t, melynél csekély módosítást tettek az ipariskolákra nézve. A népiskolai tanítókról szóló fejezetben az 57 §-nál kimondatott, hogy rendes tanítóul csak protestáns egyén alkalmazható. Vita keletkezett a 60 §-nál, mely a segédtanítók alkalmazásáról szól.

A §-t végül Kiss Áron indítványára úgy fogadták el, hogy a segédtanítókat az egyháztanács választja egy évre, vagy hosszabb, de eleve meghatározott időre az esperes helybenhagyásával. A fejezet többi §§-ait részint az eredeti, részint a tanügyi bizottság javaslata szerint fogadták el.

Következett a IV. fejezet, melynél a tanácskozást d. u. 2 órakor félbeszakították.

(Második nap.)

Márczius 9.

A convent ma reggel 10 órakor Vay Miklós báró elnöklelte alatt folytatta tegnap félbeszakított tárgyalását a közoktatási tervezet fölött. A IV. fejezet „Tanító-, tanítónő- és kisedővó-képezdék“ címet visel, s áll 83—104 §-ból. A címet így változtatták meg: „tanítókat, tanítónőket és kisedővókat képző intézetek.“ A 83—92 §§ a tanügyi bizottság javaslata szerint fogadtattak el, a 93 §-ban, mely a képezdei obligatorius tantárgyakat írja körül, az a változás történt, hogy a német nyelvet a kötelezett tantárgyak sorából egyhangúlag kihagyták. A 94—104 §§ nagyobb részt a tanügyi bizottság javaslata szerint fogadtattak el.

Következett a II. rész: „Keresztyén felebaráti nevelőintézetek.“ Az eredeti szöveg ily intézetek gyanánt állítja föl: az árvaházakat, a szeretetházakat, a siketnémák, —

a vakok és a gyöngye elméjük intézeteit. Ezek közül csak az árvaházakat és a szeretetházakat, mint felebaráti intézeteket fogadta el, ellenben a többi, mint inkább társadalmi intézeteket mellőzte a convent.

A III. rész tárgyalása előtt, mely a középtanodákról szól, hosszabb vita fejlődött ki a fölött, fölveendők-e a polgári iskolák a tanügyi tervezetbe, vagy nem. A convent egyhangúlag mellőzte a polgári iskolák tervezetét fiúk számára. Tárgyalásra került ellenben a felsőbb leányiskolákról szóló fejezet, melyet egészen újonnan dolgozott ki a tanügyi bizottság. A convent e tervezetet elfogadta, s e szerint a református felsőbb leányiskolák 4 éves tanfolyamúak lesznek; kötelezett tantárgyaik: vallás, magyar nyelv és irodalom, rajz és mértani történet, földrajz, természetrajz, számtan, természettan, testgyakorlat, ének, női kézmunkák. Rendkívüli tantárgyak: német, francia, angol nyelv és zene. Az intézetekbe 4 éves elemi tanulmányokat végzett leányok vétetnek föl.

Következett a IV. rész, mely a főiskolákról szól. E rész szakaszai szintén több-kevesebb módosítással a tanügyi bizottság javaslata szerint fogadtattak el.

Kimondatott e fejezetről, hogy a főiskolákban bölcsészeti tanfolyam állítandó föl irodalmi tanszékekkel együtt, és pedig kötelezőleg. Nagyobb vita fejlődött ki a fölött: élethossziglan választandók-e a tanárok vagy nem. A convent végül abban állapodott meg, hogy az „élethossziglan” tétel maradjon. A tanárok választása és a fizetések megállapítása az intézeteket föntartó testületek joga, mindez azonban az egyetemes conventnek terjesztendő fel tudomásvétellel végett. A tanárok s özvegyek nyugdíjaztatásáról az egyházkerületek gondoskodnak. A 196. §, mely szerint az akadémiai tanár hetenkint 12 órai előadásnál többre nem kötelezhető, — kimaradt.

* * *

A convent tegnapi ülése a missio költségeinek számadásait kiadta a számvizsgáló bizottságnak, melynek tagjai: Kántor Sámuel, elnök, Takács János, Kolozsvári Sándor, Szentpétery Sámuel, Szabó János és Fejes István. A küldöttség elnöke ma délután fogja a bizottságot összehívni a számvizsgálat megejtése végett. Ugyancsak ma délután a convent többi tagjai az ágostai felekezettel tartanak értekezletet a holnapi együttes ülés előkészítése végett.

AZ ÁLL. IG. TANÁCS R. ÜLÉSÉBOL.

Kolozsvárt, 1881. márcz. 6.

Jelen vannak: Nagy Péter püspök, mint elnök, br. Bánffy Albert, Incze Mihály, Lészai Ferencz, br. Bánffy Dániel, Parádi Kálmán, Bodor Antal titkár, Deák József pénztárnok, Szabó Ádám számvevő.

Az ülésen kívül elnökiileg ellátott ügyek referálása és tudomásul vétele után az elnök tudatja, hogy a camaraticum ügyében Budapestre küldött bizottság távirata szerint megtörtént az ig. tanács fölhatalmazása értelmében az el-

békélés s illetőleg megegyezés statusunk javára évenként kiutalandó tizennégyezer frtban. *)

A szászvárosi Kún-kollegium előjárósága hivatkozva a múlt évben tartott egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyvének 21 sz. a. foglalt határozatra, kéri az újonnan szervezett és rendszeresített mennyiség-tervezetbeni tanszékre a pályázat kiírását. A pályázat 900 frt évi fizetésre és 150 frt. szállásilletményre kiíratik a magyar ref. egyház mind a négy prot. lapjában, a kérvényeknek a főt. püspök urhoz leendő benyújtására f. é. ápr. 30-ka tűzetvén ki határidőül.

A tanügyi előadó előterjeszti a kultuszminiszter egy új rendeletét, melynek czíme: Útatisítás a m. kir. tanfelügyelők számára a népoktatás állapotáról szóló statisztikai adatok egybegyűjtése és földolgozása tárgyában. Minthogy némely pontja exequálási módja kellelőleg körvonaloza nincsen és egyházi autonómiánkat több tekintetben sérti, elhatároztatik egy fölrut szerkesztése s fölküldése a kultuszminiszterhez, melyben fölfejtendő, hogy épen a törvény pontos teljesítése és a beszorgálandó adatok korrektsége czéljából kívánatos, hogy az illető adatok ne az igazgatótanács megkerülésével, közvetlenül az alantós közegektől, hanem egyedül csak az ig. tanács útján gyűjtessenek össze és küldessenek fel; továbbá, minthogy iskolai vagyonnal csak azok az egyházak bírnak, melyek javára hagyományok tétettek, s minthogy egyházi törvényeink szerint a tanítói állomás ürességben léte alatt a jövedelem a papot illeti, ő köteleztetvén az iskoláztatás folytatására: nem exequálható és jókora bizalmatlanságra mutató az idézett rendelet 9 §-a, különösen g) pontja, mely szerint: „Ha valahol tanító hiányában iskolai szünet állott be, a jövedelem szabályszerűen fölszámítandó, s ez a kiadás egyebek rovatában — mint maradvány — elszámolandó.”

Bodor Géza és Benkő István külföldi egyetemen lévő papjelöltek mindegyikének 100 frt. útalványoztatik az akadémiai alap kamataiból.

Ezekon kívül még néhány jelentéktlenebb ügy intéztetett el.

r. t.

FÖLHIVÁS.

Egy igénytelen, egyszerű, de a vallásos buzgóság tüzetől lángoló egyházközség részére bátorlakom a hivek könyörülő részvétét fölhívni.

Ez a Maros vizválasztóján túl, egy kis völgyben fekvő istvánházi tisztán magyar kis község, a n.-enyedi egyházmegyének délkeleti szélén.

Ezen egyházközségnek ési temploma a romboló időnek hatalma alatt összeroskadva, hasadozva, annyira életveszélyes állapotban volt, hogy 1879-ben politikai és egyházi úton be kellett záratni.

Nagy keserűség fogta el a hivek lelkét, midőn előttük bezáratott az Urnak szent háza, hol örömben, bá-

*) Statusunk e nagy fontosságú s szerencsés megoldáshoz jutott kérdéséről részletesebb tudósítással csak később szolgálhatunk. Szerk.

natukban üdvöt s megnyugvást találtak az élet minden körülményei közt. Távol volt azonban tőlük a csüggedés, s mint a szorgalmatos hangya nép, melynek háza feldulatik, lankadatlan buzgalommal új lak építéséhez fog, az istvánházi kis község tagjai is, úgy szólva minden kedvező kilátás nélkül, egyedül az Istenbe vetett erős hit s bizalomnál fogva, új templom építéséhez fogtak. Összeülvén tanácskoztak és az első eredmény az lett, hogy 60 gazda vállalkozott ezer-ezer kész, égetett téglá kiállítására. A 60 ezer téglá már rég behordva és fedél alá helyezve van. E mellett közös erővel szántván, vetvén, kapálván s a múlt évben 11 hold közlegelőt törvén fel kukuricza alá, hangyaszorgalmukat a kegyelem ura annyira megáldá, hogy a múlt őszön már a mész és szükségelt fanemű is jobbadán be volt szerevezve; a télen behordották a szükségelt porondot — még pedig mily távolságról?! minden gazda vállalkozván, akár van marhája, akár nincs, 100 nagy véka porond bevitelére vagy bevitetésére.

Novemberben a templom és torony téglá s fanemű munkájára szerződést kötve 1150 frt.-ban, egy hét alatt a régi templom és torony közérővel elszedettet, s a fundamentum jobbadán kiásatott, úgy, hogy a tavasz nyitásával az építkezés megkezdhető, élvelemzővén a mesterembereket az egyes gazdák.

Az egyházközség tagjai, az irás szavai szerint: „ki tornyot akar építeni, számlálja meg pénzét“, megszámlálván pénzüket, nagyon kevésnek találták azt, de sokkal nagyobb volt bennük a hit, az Úr háza utáni vágyakozás, mintsem lankadni tudtak volna.

Alólírt látva a buzgóságot, az erejüket túlhaladó áldozatkésztséget, nagy bűnnek tartottam volna azt lankasztani, sőt igyekeztem fokozni, s egyszersmind megtenni mindent, hogy a hű nép valami segedelemhez juthasson.

Ez okból fordulok most is az egyes hivekhez, vagyonosabb egyházainkhoz, hogy a közrészvét egyes porszeméből építhessük fel mielőbb az Urnak szent templomát.

Minden egyes fillér az Úr oltárára tett áldozat, mely kedves leszen az Úr előtt, s hálára kötelezi az Urnak választott népét.

Alólírt pedig kedves kötelességének ismerendi minden kegyes adományról nyilvánosan beszámolni.

Gerend, 1881 márcz. 6.

Hegedűs Lajos,

n.-enyedi ref. e. megyei esperes

IRODALOM.

A következő füzetek és folyóiratok küldettek be szerkesztőségünkhez:

Az Abafi Lajos által kiváló gonddal és legnagyobb elismerésre méltó buzgalommal szerkesztett „Nemzeti Könyvtár“ 69—75 füzetei, a melyek Dugonics András, Katona József és Sárosy Gyula műveiből hoznak közleményeket folytatólagoosan. Ára egy-egy füzetnek 30 kr. — „A föld és népei“

czimű földrajzi vállalat 33 és 34-ik füzeté. E füzetek Afrika vidékeit és népeit ismertetik, több sikerült kép kíséretében Hellwald és más szerzők nyomán kidolgozta: dr. Toldy László. Kiadja: Mehner Vilmos. Ára egy-egy füzetnek 30 kr. — A „Népszerű Orvosi Tanácsadó vagy Házi Lexikon“ 9 és 10-ik füzeté. Irta: dr. Ziffer Károly. Kiadja: Mehner Vilmos. Egy-egy füzet ára 30 kr. — „Magyar Szemle“ idei III-ik (márcziusi) füzeté. Tartalma: Arany János elbeszélő költészete. Haraszi Gyula. Bella. * * * A vallás kérdéséről. Bodnár Zsigmond. Egy kuruczvilági proteus. Thallóczy Lajos. Schliemann Henrik. Thordson Erik. Irodalmi szemle. Justus. Szerkeszti: Bodnár Zsigmond. Kiadja: Mehner Vilmos. Ára 60 kr. — „Keresztény Magvető XVI. évfolyamának első füzeté, Gazdag és változatos tartalma: Terenzio Mamiani könyve a vallás felől. Gróf Kuun Géza. Vándorlás Palesztinában. Dr. Hatala Pétertől. A teremtés. Tanszékfoglaló értekezés. Boros Györgytől. Channing „Tökéletes élete“. Péterfi Dénestől. Chalmers Erdélyről. Kovács János. A vallás- és közokt. ügyi m. kir. miniszter jelentése 1878—79 és 1879—80 évről. Kovácsi Antal. Egyházi szemle. cz. Dr. Gyergyai Árpád. Révész Imre. Levelezés. Udvarhelymegye. Ferenczi Áron. Nyilatkozat. Egy székelytől. Irodalmi értesítő. Különfélék. Aranyköny. Szerkesztik és kiadják: Péterfi Dénes és Kovács János. — „Evangeliumi Lelkészi Tár“ második évfolyamának III. füzeté. Tartalma: A hallgató Jézus. Könyves Tóth Kálmán. Krisztus lelke. Tatay Imre. Az igaz keresztyén a nehéz napokban. Farbaky József. Isten kegyelme! Polgár János. Halotti ima siket-néma felett. Czelder Márton. Bűnbánati ima. Lukács Ödön. Szerkeszti és kiadja: Czelder Márton. Főmunkatársak: Láng Adolf, Gulyás Lajos. — A „Vasárnap“ czimű evangeliumi hetilap első évfolyamának 22-ik száma. Tartalma: Bizzál Istenben s jót tégy. A hit oszlopai. Könyves Tóth Kálmán. Egy szegény iskola-tanító családja. Fűtyölj atyám, fűtyölj! Thomay József. Különböző korszakok az emberiség életében. Szabó József. Bibliailvasási kalauz. Apróságok: Házassági frigy Guineában. Egy lap a bibliában. Egy kis leány nehéz beteg volt. Szerkeszti és kiadja: Czelder Márton. Főmunkatársak: Könyves Tóth Kálmán, Láng Adolf.

Megjelent Bartalits Imre kiadó-nyomdatulajdonosnál Budapesten (III., Eszterházy utca 12 szám) „A községi birói hivatal vagyis a községi birók hatásköre és teendői törvénykezési és közigazgatási tekintetben iromány példakal.“ Irta: Kassay Adolf. Ára 1 frt.

Új zenemű. Tábornszky és Parsch nemzeti zenemű-kereskedésében Budapesten megjelent: „Dalszokor a népszínház kedvelt népdalaiból.“ 1. Esteledik szól a gulyás. 2. Vadgalamb szállt. 3. Nincsen nálunk. 4. Elmennék ma hozzád. 5. Hóka lovam. 6. Olyan ember (Arra kérem.) 7. Marsadjusztirungba voltam. 8. Ha te tudnád. Énekhangra zongora kísérettel (vagy zongorára külön) alkalmazta Erkel Elek. Ára 1 frt.

AZ, ERŐ. PROT. KÖZLÖNY 'TÁRCAJA.

A VALLÁS AZ EMBERISÉG ŐS KORÁBAN.

(Folytatás.)

Sokkal nehezebb a kérdés másik része, t. i. az, hogy a fejlődő vagy fejlettebb embereknél mik voltak a vallási érzelmek s eszmék fokozatai, s mily fokozatokon át jutottak azon állapotra, a melyben találja őket a historia.

E részben bizonyosnak csak annyit tarthatunk, hogy az emberiség ős korában imádás tárgyai voltak a halottak lelke, továbbá némely állatok, még pedig többnyire a vérengezők; továbbá a tűz, fa, kő, víz, a fetishek, a népfőnökök, bálványok, s végre az égi testek. De hogy ezek cultusa mily időszaki rendben követte egymást, és hogy mely cultusok voltak meg párhuzamosan egymás mellett, e kérdésekre nem lehet határozott feleletet adni, s legfőlebb csak annyit mondhatunk, hogy a tűz és égitestek cultusa csak a fejlődés magasabb fokain kereshető.

Az ethnologok és műveltségtörténet írók nagy többsége egyetért abban, hogy a halottak, vagyis a halottak lelkének cultusát tekinti a legrégibb vallásnak. Azonban van olyan nézet is, a mely szerint nem ebben kell keresni a vallási érzés legelső nyilatkozatát, hanem azon szeretetben, a melyet az anyák és gyermekek egymás iránt, és a nagyobb társulások alkalmával a családtagok a családfők iránt tanúsítottak, mint az övéik védői iránt. És minthogy az ilyen családfőnek hatalmuknak is kellett lenni: e hatalom természetesen ébresztette a szeretet mellett a félelem érzését is. Ez volt a népfőnök cultusa, s e cultus volt a legrégibb vallás. E nézetet azzal indokolják, hogy déli Afrikában még most is vannak némely kaffer törzsek, a melyeknél az imádás legfőbb tárgya az illető népfőnök.¹⁾

E nézetet némelyek azon módosítással fogadják el, miszerint elismerik ugyan, hogy a népfőnök iránti tisztelet és félelem valóságos cultussá magasult: mégis tiltakoznak az ellen, mintha e cultust egynek lehetne venni az istenítéssel, mert a fejlődés, vagyis a fejletlenség ezen stadiumán még teljesen hiányzik az istenség fogalma, következképpen szó sem lehet istenítésről.²⁾

De tekintsük az általánosabban elfogadott nézetet, a mely szerint a vallási élet első stadiuma a halott cultus volt, s szóljunk erről.

A halott cultus helyes fölfogására és megítélésére nézve nagy nehézséget okoznak némely kétségtelen tények. Ilyen tény p. o. az, hogy még ma is vannak olyan vad népek, a melyek nem tudnak helyes különbséget tenni az alvás és a halál közt. Nevezetesen, minthogy gyakran álmodta az ember, hogy itt vagy ott járt, holott nem lehet kétsége a felől, hogy egy helyben feküdt, gyökeret vert nála az a hit, hogy a lélek az alvás alatt elhagyja a testet, és

messze elkóborol. És e szerint itéli meg a halált, úgy, hogy a lélek most is kiment az emberből, de vissza fog térni épen úgy, mint a hogy már többször visszatért. Kétségtelenül igaznak vehetjük, hogy ez a fölfogás általános volt az emberiség ős korában. Hiszen még a római mythológiában is megvan az a fogalom, hogy a halál és álom testvérek lévén, mind a kettő az éjnek gyermeke.

Másik nehézség az, hogy még ma is vannak olyan vad népek, a melyek bár megkülönböztetik az alvást a haláltól: de teljességgel nem ismerik a halál természetét, lényegét. Nevezetesen csak annyit tudnak róla, hogy a kit agyonütnek, vagy leszúrnak, szóval erőszakosan megölnék, meghal; de nem tudják azt, hogy a halál az embernek kikerülhetetlen sorsa. Ezt bizonyítja az, hogy ha meghal köztük valaki természetes halállal, szentül hiszik, hogy ez gyilkosság, oly gyilkosság műve, a melyet valamely titkos ellenség ördöngös módon követett el, s iszonyú dühvel keresik a bűnöst. Lubbocknál sok ilyen példa látható. Lásunk egyet-kettőt. Lang mondja az ausztraliakról, hogy ha meghal köztük valaki, még csak nem is gondolnak arra, hogy ez természetes dolog, mert ők bizonyosan tudják, hogy valami szomszéd törzsbeli ellenség boszorkánysága ölte meg. Battel mondja a Guinea parti négekről, hogy náluk senki sem hal meg másképen, csak úgy, ha a boszorkány által megöletett. Stefonson ugyanezt mondja némely délamerikai vadakról, azon hozzáadással, hogy ha valami nevezetesebb emberök hal meg, papjaiktól megkérdezik, ki lehet a gyilkos? És a papok neveznek meg valakit, a ki aztán menthetetlenül halál fia.¹⁾

Ismét egy nehézség az, hogy még ma is vannak vad népek, a melyeknek a test s lélek közti különbségről oly gyarló fogalmuk van, miszerint azt hiszik, hogy némely halálnemek a lelket is megölik. P. o. az új-seelandiak szerint, a kit az állatok megesznek, annak a lelke is meghal; a californiai vadak ugyanezt hiszik arról, a kit megégettek. Ugyanezt hiszik Afrika némely néger népei, minélfogva ha valamely boszorkányt kézre kerithetnek, nemcsak megölik, de meg is égetik.²⁾

E nehézségek figyelembe vétele mellett ilyen formán magyarázzák ki a halott cultus eredetét:

A vad népek általános, sőt csaknem kivétel nélküli fölfogása szerint, mikor az ember meghal, a lélek még néhány napig a test közelében tartózkodik, u. m. vagy a halott volt lakhelyén vagy a temető körül; több-kevesebb nap mulva pedig messzire távozik, de olykor olykor haza jár a messze távolból is. Továbbá: a halottak lelkei kétségen kívül gyakorolnak befolyást az itthon maradtakra, a mennyiben tesznek velők jót is, de roszt annál többet, Minélfog-

¹⁾ Caspari i. m. i. 333. l.

²⁾ Hellwald: Culturgeschichte in ihrer natürlichen Entwicklung. 24—25 l.

¹⁾ Lubbock: On the Origin etc. 152—3. l.

²⁾ U. a. 161—2. l.

va nyilvánul ugyan irántok szeretet s hála is, de annál gyakrabban félelem. E félelem sokkal nagyobb akkor, amikor a lélek még itt tartózkodik, mint akkor, amikor már messze távozott. P. o. ha a négytől azt kérdik, hol van 4-ik, 5-ik nagyapjának lelke? vállvonítva feleli: „mit tudom én hol van, régen elment.“ De ha azt kérdik, hol van 2—3 nappal ezelőtt meghalt rokonának lelke, egész valóját remegés szállja meg, mert eszébe jutott, a mit nagyon is tud, hogy t. i. a lélek még itt közelben tartózkodik, ettől pedig nagyon fél. Annaira megy e félelem, hogy némely törzsek, mihelyt eltemették halottukat, azonnal távolabb helyre költözködnek.¹⁾

Ezek szerint, ha a meghaltak lelkei részint szeretet, részint félelem tárgyai még ma is: teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy még nagyobb mértékben így volt ez az ősbereknél. És a félelem s szeretet nyilvánítása volt a halott cultus, s illetőleg az mind e mai napig. Áll pedig abban, hogy enniök adnak, és pedig vagy a sirdomb vagy a ház közelében teszik ki számukra az edelt, még pedig részint mint szeretet és hála jelét, részint mint engesztelő eszközt, azon különbséggel, hogy egyik törzsnél több, másikonál kevesebb napig tart e gondoskodás. Továbbá abban áll a halott cultus, hogy a halottat a temetéskor ellátják mindazon szükséges tárgyakkal, a melyeket életében használt, u. m. mindenféle szerszámokkal, fegyverekkel, lovakkal, szolgálkával és nőkkel, és pedig azért látják el, hogy ezeket azután is használhassa. Történik pedig ezen ellátás úgy, hogy az élettelen tárgyakat vagy egyszerűen a sirba teszik a halott mellé, vagy a sir mellett megégetik, az élő lényeket pedig a sirnál megölik, s így a halottnak áldozzák. Még érdekesebbé teszi ezen eljárást az, hogy némely vad népek valósággal megölik azon élettelen tárgyakat is, a miket a halottnak adnak, p. o. az edényeket, fegyvereket stb. Így hiszem, ez eléggé bizonyítja azt, hogy az ilyen emberek nem ismerik a test és a lélek közti különbséget. Végre abban áll a halott cultus, hogy a meghaltak lelkéhez kéréseket, vagy ha úgy tetszik, imádságot intéznek. P. o. az amerikai indiánok sioux néptörzse így imádkozik: „halottak lelkei! könyörüljete énrajtam is, adjatok egészséget, jó időt és a vadászathoz jó szerencsét.“ A zulu néger pedig így: „mi házunk lelkei! adjatok egészséget, adjatok gyermekeket, adjatok marhákat.“²⁾

Igaz ugyan, hogy a mostani vad népek roppant nagy többsége nem a halott testének, hanem lelkének adja ezt a tiszteletet, de az ősberekek egyszerűen a halottnak adták. Ezt következtethetjük abból, hogy, mint fentebb említém, még most is vannak vad népek, a melyek nem tudnak különbséget tenni a test és a lélek közt, még kevésbé tehetők ezt az ősberekek.

Annai kétségtelenül bizonyos, hogy a halott cultus (vagyis a fejlettebb fokon, a halottak lelkének cultusa) roppant nagy fontosságú tényező az őskori emberiség vallási

életében. Müller Miksa mondja: „az ősberekek cultusa talán a legelterjedtebb ősvallás az egész föld kerekén.¹⁾ Ezen nézet helyessége mellett bizonyít az a körülmény, hogy az utazók rengeteg nagy számának bizonyítása szerint még ma is megvan minden vad népnél, sőt még azoknál is, a melyek már fejlettebb vallási fogalmakkal is bírnak; továbbá bizonyítja az a másik körülmény, hogy a messze később korban is, u. m. a historiai cultur népeknél is láthatók e cultus maradványai. Így hiszem, nem lesz idővesztégetés ezen állításokat pár példával illusztrálni.

Ladányi Gedeon.

(Folytatása következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1881. márt. 12-én.

— A Rikán belőli egyházmegye communitya márczius 2-án tartott gyűléséről azt olvassuk a „Kelet“-ben, hogy az eddigi szokástól eltérőleg, a gyűlésre a meghívás nem tétetett közzé a Nemerében, s így a tagok egy része nem jelenhetett meg, holott a felmerült tárgyak igen fontosak valának, s a többek között gondnoki állásokra is történvén candidatiok, ohajtandó lett volna az egyértelmű eljárás. A „K.“ tudósítása „titkos párt“-ról, ellenzékéről, papi és világi elem meghasonlásáról is szólván, sajnálónk, ha valóban a visszavonás hangjai nyilatkoztak volna e közleményben, azért kérjük lapunk oltvideki barátait a valódi tényállás földerítésére, illetőleg, ha lehet, a „K.“ tudósításának megczáfolására.

— Tanári jubileum. Ádám Gerzsonnak a n.-kőrösi lyceum tanárának és igazgatójának 25 éves tanári jubeliuma múlt hó 22-én folyt le nemes egyszerűséggel és meghatottsággal. Volt tanítványai ez alkalomból 200 frt. ösztöndíj alapítványt tettek, melynek kamata egy minden tekintetben kiváló szorgalmú s tehetséges jó erkölcsű tanulóknak fog adni. Adja az ég, hogy a jubilált kitűnő tanár még sokáig legyen hű munkása a prot. tanügynek!

— Baptisták mentek ki a főváros tövében fekvő Buda-Örs kath. német faluba, hogy vallásuknak propagandát csináljanak. Ott házat béreltek s padok és oltár föllátása mellett templomot rögtönöztek, a melyben megtartandó isteni tiszteletre mindenkit egyaránt meghívtak. Az isteni tisztelet délután 2 órára volt hirdetve. Azonban a segédlelkész által aznap reggeli prédikációjában eleve is figyelmeztetett budaörsieknek nem kelettek az új térítők, sőt azokat templomukban megtámadták, az utcára kiveték s ködöbálással a faluból kikergették. Hogy a baptistákon komolyabb baj nem történt, s hogy talán agyon nem verték őket, az az előjáróság egyes tagjainak köszönhető. E hét elején megint kimentek a baptisták Budaörsre, hogy ott saját templomukban imádkozhassanak. Négyen voltak-

¹⁾ Lubbock i. m. 160. l.

²⁾ Tylor i. m. II. 366. 368. l. l.

¹⁾ Max Müller i. m. 211. l.

nem adván erről az anyakönyvbe való bevezetés végett azt illetékes lelkésznek értesítést: e miatt az 1879: 40 t. cz. 53 §-a alapján panasz emeltetett.

Az első bíróság alkalmazandónak találta az 1879: 40 t. cz. 53 §-át, mely szerint „a ki életkorának 18-ik évét még be nem töltött kiskorú egyént az 1868: 53 t. cz. rendelkezése ellenére más vallásfelekezetbe fölvesz” bűntetendő.

A budapesti kir. ítélőtábla ellenben, mint ezen ügyben döntő határozattal fölruházott bíróság, 1880 évi december 28-án tartott ülésében fölmentvén vadlottat, az 1879: 40 t. cz. 53 §-át és ezzel kapcsolatban az 1868: 53 t. cz.-et úgy magyarázta: hogy a más vallásfelekezetbeliek keresztelese és saját felekezetünk anyakönyvébe való bevezetése az 1868: 53 t. cz.-ben nem tiltatván — ily cselekményre az 1879: 40 t. cz. 53 §-a nem alkalmazható.

Hogy e magyarázat azzal, a mint az 1868: 53 t. cz. eddig magyaráztatott, egyenes ellentétben áll, nem szükség kiemelnünk.

Hogy helyesek-e vagy nem ezen okok, melyekre a határozat alapított, annak fejtegetése nem tartozik e helyre.

A törvényes bíró törvényes hatáskörében ítél, s a fölmerült concret esetben illetékes magyarázója a törvénynek.

Midőn azonban számolnunk kell a tényleges helyzettel, nem hallgathatjuk el, hogy ezen bírói magyarázat oly hézagát tárta fel előttünk az 1868: 53 t. cz.-nek, ezzel kapcsolatban az 1879: 40 t. cz. 53 §-ának, a melynek pótlása nélkül újult erővel fakad fel a visszaélések forrása, újra tág kapu nyitattik a surlódásoknak és panaszoknak. Azony tény, hogy az idézett törvények lehetővé tették a budapesti kir. ítélőtábla határozatában nyilvánult magyarázatot, oly hiányokra vetett világosságot, melyeken segíteni nemcsak a vallásfelekezetek jogi helyzetének, viszonyosságának és kölcsönös békéjének biztosítása érdekében, mi magában véve is fontos állami feladat, hanem más fontos állami érdekek szempontjából is sürgősen szükséges.

A budapesti kir. ítélőtábla magyarázatát tekintve, ki van mondva, hogy minden lelkész kereszthet más felekezetbeli gyermekeket és bevezetheti azt saját anyakönyvébe, mert — így szól az indoklás — ezzel a gyermek vallása nem változik, s ezen cselekvényeket az 1868: 53 t. cz. nem tiltja.

Hogy miként értelmeztetett előbb minden oldalról a törvény, azt nem ismételjük és azt hisszük, nem fárasszhatjuk a mélyen t. képviselőház figyelmét azzal sem, hogy mily dogmaticai jelentősége, mily hatálya van a keresztesnek a vallásfelekezetbe való fölvétel tekintetében.

De ha áll az, hogy — a keresztelese fölvételi hatálya vonatkozó eltérő fölfogás lehetőségénél fogva — kereszthető a törvény szerint más vallásfelekezethez tartozó gyermek: akkor kétségtelenül állnia kell annak is, hogy az 1868: 53 t. cz. 12 §-ában világosan megjelölt tagjai nyilván tartására minden vallásfelekezetnek csak egy lényeges eszköze marad, i. e. a felekezetéhez tartozónak bevezetése saját anyakönyvébe.

Ez pedig csak úgy történhetik, ha az, a ki a keresz-

telést teljesítette, köteles azonnal értesíteni, s a bizonyítványt az anyakönyvbe bevezetés végett megküldeni azon lelkésznek, ki hivei nyilvántartására kötelezve van.

E nélkül egyetlen egy felekezet sincs azon helyzetben, hogy a törvény szerint hozzátartozó tagoknál akár a vallásoktatásra nézve, akár egyéb tekintetben kötelességeit teljesíthesse, vagy az 1868: 53 t. cz. 12 §-ába ütköző visszaélések esetén jogait gyakorolhassa s a sérelmek orvoslását kereshesse. Mert hiszen számos esetben tudomása sem lehet a hiveire gyakorolt törvényellenes befolyásról.

És ha nem nyújt módot a törvény, hogy minden vallásfelekezet nyilvántarthassa, kötelességeikben ellenőrizhessen, jogaik gyakorlásában oltalmazhassa saját tagjait, lehet-e kétkedni abban, különösen az eddigi tapasztalatok után, hogy mindazon térítvény, ígéret, rendelkezés, mit az 1868: 53 t. cz. 12 §-a semmisnek nyilvánít, az illető vallásfelekezetek részéről való örökös és ellenőrzésnek számos esetben lehetetlensége folytán a törvény betűje és szelleme ellenére tényleg hatályhoz jut?

És mivel lesznek természetesen oly esetek, melyek napvilágra jönnek, lehet-e kétkedni, hogy a surlódások és bajok, melyeknek elhárítása az 1868: 53 törvénycikknek egyik főcélja volt, ismét felszínre kerülnek?

E törvény oka és célja és egész szelleme követelik, hogy minden egyház anyakönyvébe vezettessék be, melyhez az minden ellenkező intézkedés semmis volta mellett e törvény 12 §-a értelmében tartozik.

Követeli ezt az anyakönyvek természete is. Mert igaz ugyan, hogy az anyakönyvek vezettetnek az állam részére is, vezetésüknél figyelemmel tartatnak az állam szükségletei is: de annyi tagadhatatlan, hogy azok az egyházak sajátjai, hogy azokat az egyházak vezetik, vezetési, fentartási kötelességeiket — és pedig a mi a protestáns vallásfelekezeteket illeti, minden kétségen felül — az egyházak viselik.

Tagadhatatlan az is, hogy nincs egyház, a mely ne azon szempontot tartaná maga előtt, hogy az saját hivei bejegyzésére és nyilvántartására van rendelve.

Ennek pedig az a következése, hogy minden egyház azt, a kit a maga anyakönyvébe bevezet, mint saját tagját kívánja tekinteni; minélfogva oly egyének bevezetése, kik más vallásfelekezethez tartoznak, a mennyiben egyidejűleg legalább az anyakönyv kivonata nem közöltetik az illetékes lelkészszel, már önmagában az 1848: 53 t. cz. 12 §-ába ütköző cselekmény kísérletének tekinthető.

Éreznie kellett ezeknek igazságát a budapesti kir. ítélő táblának is, midőn említett határozatát meghozta.

Mert midőn fölhozza indító okaiban, hogy a más vallásbeliek megkeresztelését nem tiltja a törvény és az anyakönyvekre nézve általában a fennebbiektől eltérő fölfogást nyilvánítva, a más vallásbelinek anyakönyvezését sem találta büntetendőnek, mégis szükségesnek találta megjegyezni, miszerint:

„Önként értetődik, hogy ha az ágostai hitv. lelkész az anyakönyvi kivonatot hivei nyilvántartása céljából a kath. plébániától kikérné, az neki haladék nélkül kiadandó.”

Mi ezen fölfogással már csak azért sem érthetünk egyet, mert nem ismerhetjük el, hogy a kötelesség teljesítése kérelemtől függjön. Nem tekinthetnénk tovább ily szabályt félrendszabálynál egyébnek, mert az anyakönyvi kivonat közlése elmaradhatna minden oly esetben, midőn az — mivel a keresztelestől és anyakönyveléstől nem tudna az illető lelkész — nem is kérethetnék.

Mindamellett idéztük ezen megjegyzést, mert ez is rámutat azon tényre, hogy ha akkép magyarázható az 1868: 53 t. cz. s az 1879: 40 t. cz. 53 §-a, mint az a kir. ítélő-tábla magyarázatában jelentkezik: akkor kétségtelen, hogy az 1868: 53 t. cz. saját szelleméből kifolyólag is hiányos, hogy nem állapította meg a rendet és viszonyosságot az anyakönyvek vezetésére nézve, s így hiányos az 1879: 40 t. cz. III. fejezete is, mely a vallásfelekezetek viszonyosságán alapuló fontos kötelességet nem látott el büntetőjogi sanctioval.

Mind a kettőre pedig szüksége van az államnak is, mert elutasíthatlanul követeli ezt a már fölhozott okokon kívül önmagában az anyakönyvek rendes vezetésének az anyakönyvekben való kellő eligazodással kapcsolatos nagyfontosságú érdekeknek biztosítása.

Ha minden ker. felekezet lelkésze bevezethet bármely más vallásút saját anyakönyvébe: akkor elenyészik minden biztos támpont, minden szabály az anyakönyvek vezetésének illetékességére nézve.

És ha nincs semmi biztos szabály, semmi tájékoztató alap arra nézve, hogy ki melyik anyakönyvbe tartozik, pedig nem lehet, ha még a vallásközségi szempont irányadása is mellőztetik: akkor ennek csak óriási zavar és rendetlenség lehet eredménye.

Ezen szempontot is figyelembe véve, igaz, mi is önmagától értettnék tekintettük már az 1868: 53 t. cz.-ból, hogy minden felekezetnek joga és kötelessége felekezete tagjait saját anyakönyvébe vezetni, s ennél fogva inkább értetődőnek tekintettük azt is, hogy a ki ezt meghíúsítja, az 1868: 53 t. cz.-et szegi meg, s őt az erre szabott büntetés éri.

Látva azonban, hogy e törvények ellenkező értelmezést is lehetővé tesznek; látva, hogy elvben emez ellenkező magyarázat mellett is elismértetik azon kötelesség, mely szerint a más vallásbelit megkeresztelő lelkész, köteles legalább anyakönyvi kivonatot közleni az illetékes lelkészszel; látva másfelől, hogy ily ellentétekre csak a törvénynek nem elég világos volta vezethetett, s ezen különböző magyarázatot megtűrő homály egyszersmind határozatlanságot eredményezett, a kihágási törvény azon rendelkezéseiben, melyeknek kétségtelen céljuk a vallásfelekezetek közötti rend, béke és viszonyosság biztosítása: ezeknél fogva elutasíthatlan kötelességünknek tartottuk az idézett törvények ome házagait s az azokból eredő káros következményeket a mélyen t. képviselőház előtt őszinte nyíltsággal föltárni.

Azt hisszük, hogy e hiányok és bajok föltárásából önként következik a pótlás és orvoslás szüksége.

Azon meggyőződésben vagyunk, hogy elkerülhetle-

nül szükséges, világos és minden kétséget kizáró megállapítása annak, miszerint azon lelkész, ki más ker. vallásfelekezethez tartozó egyént megkeresztel, köteles erről bizonyítványt kiállítani, s a végett, hogy a megkeresztelt illetékes egyháza anyakönyvébe bevezetessék, ezen bizonyítványt az illető vallásfelekezet lelkészének bizonyos — a törvényben meghatározandó határidő alatt — hivatalból megküldeni.

Hogy pedig ezen intézkedés sértetlen fentartása ép úgy biztosíthatassék, mint az 1868 53 t. cz. hasonló természetű rendelkezései: elkerülhetetlenül szükségesnek ismerjük egyszersmind, hogy az 1879: 40 t. cz. 53 §-ában megszabott büntetés ezen szabály megsértésére is terjesztessék ki.

Meg vagyunk győződve, hogy ha az idézett törvények ily módon pótczikkével kiegészítetnek, ezzel csak ezen törvények szelleme nyer világos és határozott kifejezést, s ezzel egyszersmind a vallásfelekezetek közti jó viszony szabódul meg számos félreértéstől, az állam pedig nagyfontosságú érdekei megóvására nyer ingadozástól ment biztos alapot.

Tisztelettel kérjük ezeknél fogva, hogy az 1868 53 és az 1879 évi 40 törvénycikkeket, a kifejtett értelemben törvény által kiegészíteni méltóztassék.

Mély tisztelettel maradtunk Budapesten 1881 márczius 12.

A mélyen t. képviselőház alázatos szolgálai:

A magyarországi helvét és ágostai hitvallású evang. egyházak nevében és megbízásából

Báró Vay Miklós s. k.
főgondnok.

Báró Radványi Antal s. k.
egyetemes felügyelő.

A REF. EGYETEMES CONVENT.

(Harmadik nap.)

Márczius 10.

A convent ma d. e. 10 órakor Vay Miklós b. elnöke alatt folytatta tanácskozását a 204 §-nál, mely a tanárképző-intézet föllállításáról szól. E §-ból a részleteket teljesen kihagyták, csak általánosságban mondották ki, hogy a tanárképző-intézet tanrendjét és szervezetét s a vizsgálatok rendjét az egyetemes convent állapítja meg részletesen. Kihagyta a convent e §-ból a részleteket azért is, mert a majdan törvényileg szabályozandó állami tanárképző-intézetekhez akar alkalmazkodni. A 205—218 §§-ok a tanügyi bizottság javaslata szerint fogadtattak el. Ezzel a köznevelési szervezetet a convent letárgyalván, korábbi határozat szerint ez alkalomra hagyott I. ső részre ment át, mely az általános határozatokat foglalja magában. A fejezetet az egyetemi tanügyi bizottság javaslata szerint elfogadták.

Következett az egyházi bíróság és törvény-

kezési rendtartás tárgyalása. A javaslatot a gyűlés föllovasottnak tekinti.

Beöthy Zsigmond ajánlja a javaslatot a convent figyelmébe, kifejtvén, hogy a bizottság iparkodott a perrendtartást az egyházalkotmány szervezettel egyöntetűvé tenni, és a fegyelmi törvénykezési rendtartást az egyszerűség, gyorsaság, közvetlenség és szóbeliség alapján alkotni.

Körmendy Sándor hiányt lát abban, hogy a rendtartás csupán a fegyelmi ügyeket vonta körébe, s az egyháztársadalmi életből eredő kérdésekre nem terjeszti ki figyelmét. Indítványozza ennek folytán: mondja ki a convent, hogy egyháztársadalmi életünk jogfejleményének azon vivmányát, mely szerint eddig minden egyházi életviszonyai-
ból fejlődött anyagi peres kérdésekben is intézkedett, alsóbb és felsőbb törvényszékei útján ezután is fenn kívánja tartani, s hívja fel az egyházkerületeket arra, hogy e tekintetben fennálló határozataikat vagy szabályrendeleteiket adatok gyanánt szedjék össze és leendő zsinati képviselő-
iknek adják át, hogy a zsinat e részben is általános szabályzatot készíthessen.

Beöthy Zsigmond az indítványt mellőztetni kéri, mert ez ügyek az államhatalom jogkörébe vágnak.

Ráday Gedeon gróf a rendtartást fegyelmi rendtartásnak kívánja neveztetni. Közben megjegyzéseit a részletekre tartván fenn, a javaslatot általánosságban elfogadja.

Fejes István a javaslatot úgy fogadja el, ha Körmendy indítványát is tárgyalás alá veszik.

Révész Bálint püspök a részletes tárgyalás megkezdését kéri, mely alkalommal Körmendy indítványa értelmében végleg intézkednének.

Török Pál püspök szintén a részletekre óhajt ártérni, de Körmendy indítványát sem akarná mellőztetni.

Molnár Béla megjegyzi, hogy Körmendy indítványát e javaslattal együttesen nem tárgyalhatni, azon okból, mert a conventi határozattal útasítottak e javaslat szerkesztésére. Itt világosan körül van írva a bíróságok szervezete, hatásköre és teendői. Ez conventi határozat, ezért a bizottság nem érezte magát hivatottnak arra, hogy a conventi határozatot túllépve, a magánjogi dolgokba eresz-
kedjék.

Vay Miklós báró elnök felszólalására a convent a részletes tárgyalásba bocsátkozott.

A javaslat öt első §-át, mely a conventi jegyzőkönyvből van átvéve, az egyetemes gyűlés megjegyzés nélkül elfogadta, úgyszintén a 6 §-t. A 7 §-ban kimondatott, hogy érvényes határozat vagy ítélethozatalra az elnökkel együtt a nagyobb egyházközségben legalább 5 (az eredetiben 3), a kisebbben legalább 3 tag jelenléte szükséges. A 8—29 §§ a bizottság szövegezése alapján fogadtattak el, s szólnak az egyházmegyei bíróságról, egyházkerületi bíróságról, egyetemes conventi bíróságról, bírói illetőség és hatásköréről. Következett a II. rész tárgyalása a fegyelmi eljárásról.

A 30 §-nál, mely a fegyelmi panasz beadásáról szól,

Körmendy Sándor indítványozza, hogy a fegyelmi panasz bizonyítékkal vagy tanúkra hivatkozással adassék be. A convent ez indítványt Mocsáry Lajos és Beöthy Zsigmond felszólalására elvetette.

A 32 §-ból kitörülték az a mondatot, „hogy ott, a hol rendes ügyész van alkalmazva, az ügyész meghatalmazása után határoz a bíróság a fegyelmi eljárás elrendelése vagy beszüntetése fölött.” A 35 §-ból kihagyatott az, hogy a tárgyalásra a tanúk is beidőztessenek.

Ezzel a tárgyalást fél 2 órakor félbeszakították.

* * *

Az ágostai hitfelekezetűekkel való együttes értekezlet ma reggel bizalmas színezetben megtartatott a két hitfelekezet között. Az együttes gyűlés ma d. u. 5 órakor lesz. Tárgya az új büntetőtörvénykönyv 53-dik §-ának megvitatása. A gyűlés zártkörű.

A missio számadásának megvizsgálására kiküldött bizottság tegnap délután s ma reggel ülésezett, és vizsgálta a számadásokat, de befejezéshez nem jutott.

(Negyedik nap.)

Márczius 11.

A convent ma reggel 10 órakor megkezdett ülésében folytatta tegnap félbeszakasztott tanácskozását az „Egyházi bíróság” szervezete fölött. A 36 §-ba, mely a peres felek megidőzéséről szól, az szurattott be, hogy ott, hol egy egész egyházközség vagy általában egy nagy testület volna az egyik peresfél, ez esetben engedélyeztetik, hogy a felek képviselőileg is megjelenhessenek. A 37—39 §-ig mindenütt bevétetett, hogy a vizsgáló biztosok meghagyására is tartoznak az illető beidőztettek megjelenni. A 40—43 §-ok változatlanul fogadtattak el. A 44 §-nál, mely körülírja, hogy „a vádlott a bíróság előleges engedélyének kikérése mellett jogosítva van egyházi vagy világi egyént képviselőileg megbizni”, Ráday gróf indítványozza, hogy e § a szóbeliség és közvetlenség elvénél fogva hagyassék ki. Molnár Béla, Balogh Ferencz és Dobos János hasonló értelmű felszólalása után a convent többsége a §-t kihagyta. A 45 § némi stílárius módosítással, a 46—52 §§-ok változatlanul fogadtattak el.

Következett a III. rész, mely jogorvoslatról szól, s mint ilyen fölveszi a fellebbezést, igazolást és perújítást. Terjed az 53—62 §-ig. A szakaszok közül az 53—55 változatlanul fogadtattak el. Az 56, 57, 58. §-okat, melyek az igazolásról szólnak, Körmendy kihagyatni indítványozza, s az igazolási eseteket a perújításhoz kívánja csatolni. A többség azonban ellenzi a kihagyást, s így a szakaszok is változatlanul elfogadtattak. Az 59—62 §§ szintén a bizottsági szövegezés szerint fogadtattak el.

Következett a IV. rész, mely a fölfüggesztésről szól, s terjed a 63—66 §-ig. A szakaszokat a bizottság szövegezése szerint fogadták el; úgyszintén az V. rész 67—75 §§-ait, melyek részletes határozatokat

tartalmaznak, pár csekélyebb módosítással. E részből a 72, 74 és 75 §§-ok, melyek a közvádító tisztről szólnak, kihagyattak.

Ezzel a javaslat letárgyaltatván, a convent Körmeny Sándor tegnap beadott indítványára tért, s azt elvileg egyhangúlag elfogadta.

Mocsáry Lajos indítványozza, hogy miután a convent Körmeny indítványát elfogadta, adja át ez indítványt egyútt az egész munkálatot egy bizottságnak, mely akkép alakítsa át, hogy a bíróság nemcsak anyagi, de más peres ügyekben is ítélhessen.

A convent Hegedüs László, Körmeny Sándor, Tóth Sámuel, Beöthy Zsigmond, Tisza László, Antal Gábor, Lónyay Menyhért gr., Ráday Gedeon gr., Szász Domokos, Vay Miklós báró, Révész Bálint püspök, Szentpétery Sámuel és Fejes István fölszólalása után, Mocsáry indítványát elvetette. E szerint a bírósági törvénykezési rendtartás a letárgyalt szövegezés szerint fog a zsinat elé terjesztetni Körmeny indítványával együtt. Egyedül a tervezet 26 §-a, mely így szól: „Ezen bíróságok csak fegyelmi ügyekben ítélnek,” Lónyay Menyhért gr. közvetítő indítványa értelmében ekkép módosult: „Ezen bíróságok fegyelmi ügyekben a következő §§-okban megállapított szabály szerint ítélnek. Egyszersmind fentartja az egyház azon jogát, hogy azon ügyeket, melyeket eddig közgyűlésén vagy consistoriumaiban intézett el, azontúl ott intézhessen el.”

Elnök ezután jelentést tesz a két protestáns hitfelekezetet küldöttjeinek tegnapi együttes értekezletéről. A convent a jelentést helyesítő tudomásul vette.

Tárgyalás alá került még a missio kérdésekben beadott bizottsági jelentés.

Körmeny Sándor melegen szól a missio ügy mellett, s fölhívja a convent figyelmét a dolog fontosságára. Javasolja végül, hogy a convent az ügyet egy bizottsághoz tegye át, mely annak fontosságát mérlegelve, módokatokról gondoskodjék a missio továbbfejlesztésére.

Balogh Ferencz azt szeretné, ha a convent fölkerené a kerületeket, hogy szervezzenek oly missio bizottságot, mely az adatokat összegyűjtse s majdan a convent elé terjeszse.

Szabó János azt óhajtja, hogy a convent ez ügyet a zsinat elébe terjeszse.

A tárgyalás itt d. u. fél 3 órakor félbeszakadt.

* * *

Az oláhországi missio számadásainak megvizsgálására kiküldött bizottság ma reggel 8 órától a convent megnyitáig ülésezett, és tételtől-tételre megvizsgálta a számadásokat. A bizottság azonban vizsgálatát még ma sem fejezhette be.

VIDÉKI ÉLET.

(A sepsi egyházmegyéből.)

Két fontos kérdés.

Bármiként nevezzük a bajt, csak baj marad. Interkaláris és gyámintézeti tartozás a fiatal lelkészre nézve, igaz, annyira két különböző dolog, hogy a kettőt összezavarni, vagy egyiket a másikkal fölcserélni, csak tévedés eredménye lehet. Különben hagyjuk ezt, mert majd midőn az egyiket saját magának, a másikat pedig ép oly szegény egyháznak ki kell fizetnie, akkor mindkettőnek fogalomkörét megtanulja mindenik Novitius.

Más itt a kérdés. A gyámintézetnek gyarapodni kell, mert szegény elmaradott özvegyeinknek és árváinknak a bizonytalan semmin kívül épen semmijök sincs. De hogyan és mi által? Úgy, hogy fizetünk előbb ugyan kötvénnyel, de később — ha executio útján is — pénzzel. Ez helyes; így gyámintézetünk gyarapodik. Fizetünk tehát mindnyájan egyaránt. Oh nem! A törvény így hangzik — s ebben sok a méltányosság és igazság — „mindenik megválasztandó ifjú lelkész köteles első évi fizetésének felét az özvegy-árvai gyámintézetbe befizetni.” Ah értem!, tehát a fiatal papok, kiknek különben is a kezdet nehézségeivel meg kell küzdeniök. De jól van, hiszen küzdve szép az élet! Úgy ám, de a küzdéshez erő kell!

Igen, de tudjuk azt mi nagyon jól, hogy mi a legnagyobb részben nemcsak azután vagyunk szegények, hogy papok lettünk, hanem szegények voltunk az előtt is; sőt azt is tudjuk, hogy közülünk többen épen szegénysége kényszerített a theológiára. És már a ki szegény volt addig életében, mint szegény ember lépik ki szegény egyházába is. No de másképp lesz ezután, gondolja magában, s kölcsönöz, mert hát ruha kell, könyv kell, palást kell, s még sok egyéb is kell. És ime, még jóformán, be sem lépett egyházába, midőn a tisztelt előljáróság egész illedelemmel tudatja, hogy jövedelme után bizonyos jövedelmi adóval lett megróva. Hiszen ez természetes, gondolja magában, és ezzel vége is mindennek. De a mint az első egyh. megyei közgyűlésen megjelenik, egyik tiszteletes kollegája egész barátságosan figyelmezteti, hogy ha a bekebelezési díjat ki nem fizeti, nem szavazhat, ha ugyan szavazni kell. Azután egy másik kollega szorít vele kezét, s csak lassú hangon, hogy más ne hallja, fülébe sugja, hogy egyházmegyénknek könyvtára is van, oda is évenként egy forinttal tartozik. Ez még el sem ment, jön az alpnéztárnok úr, s tudomására adja, hogy a gyámintézetbe bizonyos évi részlettel tartozik, azt pedig előre kell fizetni; továbbá, hogy el ne feledje, azt is emlékeztetébe hozza, hogy gyámintézeti tartozásáról — ha most fizetni nem akar — állítson kötvényt ki, a kamatot azonban szintén előre ki kell fizetni. No szegény pap, most mit csinálsz?! Kiszámítod, hogy mi marad neked. Vigyázz, nehogy kifeledd a számításból, hogy a fakultátoriád csak a közelebbi kerületi közgyűlésig szól! ott ez évi jövedelemből még föl is kell szenteltetned magadat; oda pénz kell (Kolozsvár drága városa), de még egy bizonyítványt is

kapsz arról, hogy már valósággal bevettek a papok sorába, azért is még egy néhány forintraszükséged lesz. Mikor ezeket mind kiadtad az első évi fizetésedből (ha csakugyan kitelik), akkor vess számat magaddal, mi maradt neked, ott van-e az a 160 frt??

Hogy ez így van, az természetes, azt senki kétségbe nem vonhatja. És ha már így van, én úgy fogom fel, s ebben úgy hiszem, mind Senior, mind Novitius egyetért velem, hogy a gyámintézet létrehozása alkalmával, a leendő fiatal lelkészekkel szemben, úgy az igazság, mint a jog, roppant mértékben meg lett sértve. Hát minő igazság vezérelte mind a gyámintézet létrehozásán buzgólkodó, mind az azt megerősítő egyeseket és testületet, hogy a legnagyobb terhet a leggyengébbekre rakták! Az igazság azt követelte volna, hogy ha már egyszer kötelezővé tették a fiatal lelkészre nézve első évi fizetésének felét a gyámintézet pénztárába fizetni, ezt a kötelezettséget kivétel nélkül terjesztették volna ki minden papra. Hiszen, ha a jövedelem közös, a terűnek is közösnek kell vala lenni. Azért a viláért sem lett volna visszaható erejű törvény belőle, a min úgy szerettek s úgy szeretnek lovagolni a „kerítésen belől”-iek, csak az „első évi” kifejezést kellett volna „egy évi”-vel fölcserélni.

Hát nem látjuk-e, hogy a polgári élet terén hozott törvények is nemcsak a leendő, de a már élő és működő polgárokat is — s első sorban épen őket — kötelezik, azért még sem jut senkinek eszébe, hogy visszaható erejű törvényeknek keresztelje azokat? Oh, de arra nem sokat ügyeltek! Gyámintézet kellett „mindenekelőtt”, s miután azt létrehozták azok, kik idvezítőnk figyelmeztetése szerint valóban nem voltak „fölöttébb igazságosak”, mi következett abból? az, hogy az utánok következett fiatalnemdédéknek kellett a csak papíron lévő gyámintézetet a legnagyobb mértékben valóságban is megteremteni, mert nem elégedtek meg amaz igazságos törvény egyszeri betöltésével, hanem kiterjesztették a fiatal lelkésznek más egyházakhoz való átköltözése esetére is.

Ha tisztelt elődeink nem szenderedtek volna úgy el a föltalálás dicsőségének mámorában, hanem kimondották

volna mindenkire egyenlőképen, hogy: minden pap tartozik egy évi fizetésének felét a gyámintézetbe befizetni, úgy ma nem volna helye a zugolodásnak, s gyámintézetünk sem volna még ma is koldustarisnya.

De ha már így van, az most az első fontos kérdés, hogy a gyámintézet létrehozásán belől lett papok tartoztak-e s tartoznak-e elődeik özvegyei és árvái számára is gyámintézetet teremteni, még azon esetben is, ha ők szerszeroskadtak a terű alatt, vagy pedig ha ők hordozták és hordozzák az intézet terheit csaknem egészen, miért nem élvezik akkor annak jogait is azon özvegy papnék és árvák — a terű hordozása arányában — kik abban, ha másképp nem is, de keserves nélkülözéseik által résztvettek? Csak nem akarják, s nem is akarhatják erőszakkal ránk magyarázni amá példabeszédet: a mi az enyém, az az enyém, s a mi a tied, az is az enyém. Ez a fonák helyzet megjárta eddig tévedésnek, de ha továbbra is így marad, akkor más nevet kap.

Még csak egy pár szóm van, a mi már a gyámintézeti pénzek kezelésére vonatkozik. Miután az intézetet megalapították úgy, a hogy, s a pénz is meg volt teremelve hozzá, addig míg annak pénztárnoka saját falujában vagy a környéken el tudta helyezni kisebb összegekben két fizető kezes biztosítása mellett, csak ment a kezelése — bár akkor sem teljesen biztosítva — de miután annyira kinőtte magát, hogy többé sem egy ember kezén nem maradhatott, sem pedig kis körben elhelyezni nem lehetett, meg lett határozva, hogy kezeltessék takarékpénztárilag. Ime, hová lyukadt ki a nagy bölcsesség! Keserű megtakarított pénzünk után, vagy tán a melyik után közülünk több 25 % ot fizet, mi kapunk 4 %-ot. De még az is jó volna, ha tökéletesen biztos lenne, ámde semmi sincs állandó a nap alatt, még a takarékpénztárak élete sem. Ki biztosít minket arról, hogy egy szép reggelen nem arra ébredünk fel, hogy egyik takarékpénztár, melyben egy néhány ezer forintunk elhelyezve volt, megbukott?? Ez aztán már a második fontos kérdés.

Pál Károly,
eresztényi ref. pap.

AZ, ERŐS. PROT. KÖZLÖNY 'TÁRCSÁJA.

A VALLÁS AZ EMBERISÉG ŐS KORÁBAN.

(Folytatás.)

Waitz mondja az Oregon vidéki indiánokról, hogy ezek a test halála után a léleknek egy évig folyvást enni adnak a sirdomb mellett; továbbá a floridai indiánokról, hogy miután megégették a halottat, megégetik annak lakhelyét is minden benne levővel egyetemben, még pedig nem holmi fertőtlenítési szempontból, hanem azért, hogy a ház és a benne lévő tárgyak a meghalt gazdának ezután is

szolgálatára lehessenek, sőt a nép törzsei, még kevéssel ezelőtt a szolgálkat és a nőket is megégették ugyanazon okból. Patagoniában pedig minden halott temetésénél ölnék meg egy lovat is.¹⁾ Müller Miksa mondja, hogy az Altai hegység mellékén némely néptörzsek azt hiszik, hogy a halál a lelket is megsemmisíti, és mégis adnak a halottnak a temetéskor holmi szükséges dolgokat, a sirnál pedig ételt tesznek ki azért, hogy a halottakat megfoszthassák minden

¹⁾ Waitz i. m. III. 196, 200. l.

jogos panasztól és mert ha ezt nem tenék, a halottak boszút állának holmi csapások küldésével ¹⁾

Tylor azt mondja, hogy ha végig tekintünk a halottaknak tett áldozatokon, látni fogjuk, miszerint azokban az a szándék nyilvánul, hogy a halottakkal valami jót tegyenek vagy szeretetből vagy félelemből. Az a gyermekes fölfogás, hogy a halottak is megtehetik azt, a mit az élők, ösztönzi a vad népeket, hogy a meghalt rokonokkal együtt temessék el azon ruhákat, fegyvereket stb., a melyeket az életben használt, és hogy enni adjanak a halottaknak. ²⁾ Ezért van, hogy p. o. a guineai négek, tekintélyesebb embereik temetése alkalmával több rabszolgát és nőt megölnek azok szolgálatára, és hogy fetishek is temetnek el velők. A karaibok előkelők sirján fegyvereket, vadászku-tyákat és szolgákat szoktak megáldozni. A fölfedezések ko-rában az aztékok nem temették el halottjukat a nélkül, hogy egy edény vizet is ne adtak volna nekik az útra. Pe-ruban pedig még azt is megtették, hogy a nőt elevenen temették a férj sirjába. És midőn az európaiak kérdezték ezen tény meglepő okát, azt a választ nyerték, hogy „a meghaltaknak szükségök van azokra; ők már nemcsak egy-szer látták, hogy olyan emberek, a kik már régen meghal-tak, megjelentek, még pedig úgy, hogy velők voltak azon szolgák stb., a kiket velők eltemettek.“ Az indus archi-polagus némely vad népeinél pedig az a szokás, hogy mi-dőn osztoznak a meghalt gyermekei s rokonai, ezekkel együtt osztozik maga a halott is, osztozik pedig úgy, hogy az ő számára is szakitnak ki egy portiot és a vendégek a tor alkalmával az ő portiojából megeszik azt, a mi meg-ehető, megégetik azt, a mi megégethető és a hamut a sir-ba temetik.

Vannak olyan vad népek is, a melyek takarékoskodni is tudnak a halottnak tett áldozatokban. P. o. az észak-amerikai Winnepeg törzsnél az a szokás, hogy a sirnál raknak ki sok értékes tárgyat, de a temetés után azon módon haza is viszik és csak a pipát és dohányt temetik el. Noha más formásgokkal, de ugyanezt teszik a bengá-liai santalok is. Legpraktikusabbak a khinaiak. Ezek ré-szint agyagból gyurják, részint papírból vágják ki azon tárgyak alakjait, a melyeket a halott számára megégetnek.

Fentebb említettem, hogy a cultur népeknél is látha-tók a halott cultus némely maradványai. Igen is láthatók. Az archeologia s mythologia egyes töredékei kétségtelen bi-zonyosságra emelik Müller Miksa azon állításának igazsá-gát, hogy a halott cultus lehetett a legáltalánosabban el-terjedt és vallás. Megvolt ez a görögöknél is. P. o. Pa-troklus temetését úgy rendezte Achilles, hogy a halottal együtt megégetett a máglyán 2 vadászku-tyát és 12 hadi-foglyot, még pedig a trójai legelőkelőbb családokból való-kat, továbbá a máglya mellett sok hizott juh és tulok-ökröt öletett és nyuzatott meg. ³⁾ Herodot pedig oly példát

említ, a mely a halott cultust a nekromantiával kapcsolat-ban mutatja. P. o. a korinthusi tyrannus Periander az Acheron melletti Thesprotiában, valami dologban, megkér-dezte a maga elhalt nejének Melissa-nak lelkét és Melissa azt felelte, hogy nem fog mondani semmit, mert nagyon fázik, és pedig azért fázik, mert nem égették meg azokat a ruhákat, a melyeket eltemettek vele. És Periander, ezt megtudva, a város előkelőbb nőinek minden becsesebb ru-háját elszedte, megégettette. ¹⁾ A későbbi időkben is meg-volt a görögöknél az a szokás, hogy a temetéskor áldoztak a halottaknak, egyéb szükséges dolgok mellett, még szol-gákat is. Sőt még Philopoimen temetésénél is megtör-tént ez. ²⁾

A scythákról mondja Herodot, hogy midőn a meghalt királyt eltemetik, a sirnál megfojtanak egy rabnőt, több rendbeli udvari szolgálival egyetemben, s ezeket is sir-ba helyezik. Egy év eltelte után pedig ismét ölnek meg a sirnál 50 szolgát, s ugyanynyi lovat. ³⁾ A góth néptör-zsekről mondja Grimm, hogy p. o. a herulok még a ke-resztyénség 6-ik századában is folytatták őseiknek ilyen szokásait, és hogy még ekkor is égettek meg nőt is a férfi temetése alkalmával. Ugyancsak Grimm mondja a skan-dinav népekről, hogy ezeknél is szokás volt égetni a sir-nál egyekek közt kutyákat, lovakat és szolgákat is. ⁴⁾

A gallusokról mondja Julius Caesar, hogy a teme-tésnél égetnek meg minden olyat, a miről tudják, hogy a meghaltak kedves volt, még állatokat is, sőt kevéssel ez-előtt kiterjedt ez a szolgákra is. ⁵⁾ Megvoltak e fogalmak a rómaiaknál is. Ovidiusnál világosan látható egyfelől az, hogy az itáliai népek is hitték a halottak lelkének olykor-olykor visszajárását, másfelől az, hogy szükségesnek látták megengesztelni a lelkeket holmi adományok által és enniük is adni. P. o.:

Est honor et tumulis, animas placate paternas
Parvaeque in extinctas munera ferte pyras.

Nunc animae tenues, et corpora functa sepulcris
Errant, et posito pascitur umbra cibo.

Ov.: Fast.: L. II.: 553. etc.

Ladányi Gedeon.

(Folytatása következik.)

KÜLONFÉLÉK.

Kolozsvár, 1881. márt. 20-án.

— Ö Felsőge a király folyó hó 11-én fölhatalmazta a miniszterelnököt, hogy a szükség beli polgári há-zasság behozataláról az országgyűlés elé javaslatot ter-jeszthessen.

¹⁾ Herodot. V. 92.

²⁾ Hermann: Lehrbuch der griechischen Alterthümer. 40. §. 22, 23 sz. jj.

³⁾ Herod. IV. 71. 72.

⁴⁾ Jac. Grimm: Kleinere Schriften. II: 241, 269.

⁵⁾ Jul. Caes: De bello gall: VI. 19.

¹⁾ M. Müller i. m. 212—13. l.

²⁾ Tylor i. m. II. 477—8. l.

³⁾ Iliás XXIII. könyv. 165 s. köv. v. v.

— Terray Károly, a losonczyi állami tanítóképző intézet derék igazgatója, ki múlt hó 6-án ülte meg tanárságának 40 éves jubileumát, közelebbről meghalt Losonczon. Béke hamvaira!

— Az új érettségi vizsgálati szabályzatot a gymnasiumok számára, mint a „Tanáregylet Közlönye” írja, már elkészítette az országos közoktatási tanács és remélhetőleg nemsokára hivatalosan is közzé fog tétetni.

— Nő doktor, ki érettségi vizsgát tesz. Hugonnay Vilma grófnő, a zürichi doktor, múlt vasárnap folyó hó 13-án fejezte be az érettségi vizsgálatokat jó sikerrel. A budai gymnasiumnak jelenleg a VIII. osztályban működő tanárai vizsgálták — egynek kivételével, ki a grófnő korrepetitora lévén, dr. Lutter N. főigazgató urat kérte fel, hogy helyette vizsgálja meg a matematikából a grófnőt. A vizsgálat a VIII. osztály minden tárgyára kiterjedett, még a vallásatra, bölcselőre és görög nyelvre is, mely utóbbi alól sem mentették fel.

— Babyloniai város. Mr. Hormuzd Rassam, ki a brit muzeum megbízásából archeologiai kutatásokkal foglalkozik Niniveben és Babylonban, Bagdad közelében a híres régi Nahr-Malka (Flumen Regium) mellett egy egészen

ismeretlen Ó-Babylon várost fedezett fel. A londoni „Athenaeum” szerint Rassam már egy csomó érdekes ék- és hieroglif iratot gyűjtött össze a fölfedezett romok közül.

— Az evangélium Francziaországban. Ez ország 40,000 városa közül, a mint mondják, 30,000 már nyitva áll a protestáns szellemű igehirdetés előtt. A róm. kath. papok panaszkodnak, hogy mindenütt csak bibliára és traktatusokra találnak.

— Egyetemes lutheránus gyűlés. Amerikából ama érdekes hírt közlik, hogy az edinburgi, philadelphiai egyetemes presbyteri gyűlések példájára a lutheránusok is terveznek egy ilyen gyűlést, a mely talán a jövő évben Wittenbergben jön össze a 95 tételnek a vártemplom ajtajára történt kiszegzése évfordulati napján.

— Tábornok és Parsch nemzeti zenemű-kereskedésében Budapesten megjelent: „A toborzás” Rátkay László eredeti népszínművének legkedveltebb dalai, 1. Gyöngyvirág a bokor alján. 2. Zöld leveles koszorú. 3. Kék csillaggal van tele. 4. Harminc van a faluban. 5. Baran kis legénynek. 6. Haj! egyszer egy kis menyecskének. 7. Haris szállong künn a réten. 8. Sikos a hó. Énekhangra zongora kísérettel (vagy zongorára külön) alkalmazta Erkel Elek. Ára 1 frt. 50 kr.

(2—3)

H I R D E T É S.

Egész tisztelettel tudatom, úgy különösen a lelkész és tanács urakkal, mint általában az érdeklődő közönséggel, hogy nálam boldogult atyám, Révész Imrénének következő művei készpénzfizetés mellett **tetemesen le-
szállított áron** kaphatók:

A levéltárak megóvásáról és rendezéséről. 30 kr. helyett 15 kr.

A magyarországi ref. egyház közönséges énekes könyvéről. 25 kr. helyett 12 kr.

Egyházi beszédek Robertson nyomain. 3-ik füzet. 1 frt. helyett 60 kr.

Adalékok a magyar protestáns iskolák autonómiájának történetéhez. 80 kr. helyett 40 kr.

A magyar protestáns hitfelekezetek egyházi és iskolai szükségének országos költséggel való fedezéséről. 1 frt. helyett 60 kr.

Mélius Péter emlékezete. 30 kr. helyett 15 kr.

A magyarországi ref. egyház számára egyházi főhatóságul fölláttatni szándékolt konventről. 60 kr. helyett 30 kr.

A magyarországi protestáns gymnasiumok államjogi viszonyai. 50 kr. helyett 25 kr.

A magyarországi protestáns egyletről. 70 kr. helyett 35 kr.

Adalékok a magyar ref. egyház zsinattartási ügyének multjához. 40 kr. helyett 30 kr.

Zsinati teendőink mivolta, rendszere és egymásutánja. Töredék és alapvázlatok egy törvénytervvel stb. 25 kr.

Néhány előleges szó a magyar ref. egyház zsinati előkészületei ügyében. 15 kr. helyett 10 kr.

Igénytelen vélemény a magyar prot. egyháztörténelem jövője ügyében és

Egyháztörténelmi irodalmunk ügyéhez. Együtt 10 kr.

A „Figyelmező”-ből az 1871, 72, 73, 75, 76, 77 és 78 évi folyamok teljes példányai, egy évi folyam 4 frt. helyett 2 frt. 50 kr., félévi folyam 2 frt. helyett 1 frt. 30 kr.

Egyes füzetek ugyancsak a „Figyelmező”-ből (az 1870, 1, 2, 10, 11. 1871, 4, 5, 6. 1872, 3, 4, 5, 6, 8, 9. 1874, 4, 7 kivételével) szintén kaphatók, egy havi füzet 20 kr.-ba számíttatván.

A ki a leszállított ár szerinti összeget közvetlenül hozzám (Debreczen, Piacz. 1822.) bérmentve küldi be, annak én is bérmentve fogom az illető művet megküldeni. Könyvárusi úton tett megrendeléseknek csakis az eredeti s nem a leszállított áron tehetek eleget.

RÉVÉSZ KÁLMÁN.

Megjelenik

minden vasárnap.

Szerkesztési s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldé-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beiktatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Házasságügyi harc. I. Bierbrunner Gusztáv. — A ref. egyetemes convent. — Az áll. ig. tanács r. üléséből. r. t. — Irodalom. — Tárcza: A vallás az emberiség és korában. (Folytatás.) Ladányi Gedeon. — Különfélék — Hivatalos rész. Nagy Péter. Paradi Kálmán.

HÁZASSÁGÜGYI HARCZ.

I.

Ó-Kér, 1881-márcz. hó.

Ha széttekintünk a jelen társadalmi életben, látjuk, hogy a modern jogállamok azon bajokon, melyeket az egyházak, dogmáikra hivatkozva, a családi élet megalapításának útjába gördítenek, a polgári házasság behozatala által segíteni akarnak. Másrészt tapasztaljuk, miszerint az egyházak, első sorban a róm. katolikus, ezen törekvést mindenben megghiúsítani iparkodtak. Poroszországban például éppen most készül a prot. orthodoxia és a róm. ultramontanizmus erős támadással megrohanni az ottani, még meglehetősen új polgári házassági törvényt, azon szándékkal, hogy halomra döntse, mert — úgy mondják — a polgári házasság az erkölcsi romlásnak legtermékenyebb forrása.

Elöttem fekszik a „Gartenlaube“ múlt évi 47-ik számában megjelent „Die Civilehe“ felirátú cikk, mely az említett mozgalomtól indítva, a házassági ügy történelmét meglehetősen kimerítőleg tárgyalja, és a polgári házasság ellen szórt vádakát erélyesen visszaútasítani törekszik. Miután lapjaink tudósításai szerint jelenleg hazai kormányunk is foglalkozik e tárggyal, s rövid idő alatt a facultativ polgári házasság behozatalára vonatkozó törvényjavaslatot a parlament elé terjeszteni készül, és az ügy egyházi szempontból is felette fontos, azt hiszem nem cselekszem felesleges dolgot, ha a fennevezett cikk nyomán rövid vonásokban azon harc folyamatát rajzolom, mely a házassági ügy érdekében régen kezdődött és maiglan is tart; azután pedig, hazai viszonyaink tekintetbe vételével, azon kérdésre a válaszáért megkísértem: vajjon a polgári házasság üdvös és szükséges intézmény-e vagy sem?

Múlt évi ápril 1-én háromszáz éve múlt el annak, hogy Hollandia és nyugati Frieslandban a facultativ

polgári házasság törvényesen behozatott, és azóta Európának majdnem minden állama szakadatlanul küzd ez intézmény létesítése érdekében. E tényekkel szemben a gondolkodó ajkairól akaratlanul azon kérdés lebben el: vajjon áll-e az, hogy a polgári házasság általa a népek erkölcsisége veszélyeztetik, és hogy nagyon óhajtanó-e az egyházi esketés kizárólagosságához visszatérni, illetőleg ahhoz ragaszkodni.

„Historia est vitae magistra.“ Folyamodjunk felvilágosításért a történelemhez! A római birodalom győzelmi mámortól elkábitva, vad tobzodások között sietett alá a világhistoriai színpadon—végelpusztulása felé. A nyilvános életben előbb honos igazságossággal és jellemességgel együtt a családi élet erkölcsisége is sirja szélre hanyatlott. Julius Caesar, még mielőtt az imperatorok szégyen nélküli bujaságuk által a családi becsületet utolsó maradványaitól megfosztották volna, azt indítványozta, hogy a rómaiaknak engedjék meg, kettős házasságban élni. Ez volt a róm. pogányság küzdelme saját halálával. Sirhalmain új élet tavasza köszöntött be. A keresztyénség e tekintetben is az emberiség megváltójaként lépett fel, mert hozta neki a házasság és családi élet egyedül igazi elvét, az apostolok szavaival hirdetvén: „a férfiak szeressék feleségeiket, mint saját testöket, mert a ki feleségét szereti, önmagát szereti“; azt tanította, hogy „sem a férfi nő nélkül, sem a nő férfi nélkül nincsen az Urban“ a pogány házasság külső köteléke helyett érvényre emelte a szeretet benső kötelmét. Igaz, míg a keresztyén házasság közintézménye lett a ker. emberiségnek, századok folytak le. A pogány világ erkölcsi süllyedése ugyanis az első keresztyén gyűlekezetekben a földi javak és élvezetek megvetését idézte elő, mely csakhamar a természetes korlátokon túlsapongott, és az egyházat végzeteljes útra terelte. „Az, kit a menyben angyalok imádnak, a földön is angyalokat kíván“, így írt Jeromos, és Augustinus hozzá tette: „Csak az tökéletes, ki szellemileg és testileg elszakad a világtól.“ Ezen asketikus irány megteremtette a szüzességi fogadást, így történt, hogy a házasság élet erkölcsstelennek és istentelennek tartatott, ellenben a coelibatus, mint az „angyalok utánzása“ dicsőítve lett. A házasság ez időben

oly bajnak tekintett, mely az emberi nem fentartására szükséges, és az egyházat akarata ellen kényszerítette ezen, az emberi bűnös természet által okozott viszonyt szentesíteni. Létrejött a házasság sacramentuma.

Ebben rejlik minden következő házasságügyi bajnak forrása. A házassági ügyet számtalan rajongó és áhítatoskodó rendszabály körülárkoltta, mely azon rendelkezésben összpontosult, hogy a rokonság és sógorság hetedik fokán belül házasságot kötni tilos. Ez nagy erkölcsi süllyedést okozott, különösen kisebb helységekből, hol ennek nyomán házasságra lépni többé nem lehetett. A helyzet ziláltsága elvégre kényszerítette az egyházat, hogy a házassági tilalmat a rokonság és sógorság 4-ik fokára szállítsa le. Mindazáltal VII. Gergelynek épen a néptömeg általsikerült a papságot nőtlenségre kényszeríteni. Ez és azon körülmény, hogy a világiak házassága egyházi intézménynyé vált, kétségkívül azon oszlopok, melyeken a gazdagság mellett, a róm. egyház óriási hatalma ez idő szerint is nyugszik. Gergely kiméletlen intézkedései folytán a hatalom tetőpontját érte el. Lélegzetet sem vehetett a gyarló földi vándor e túlvilági természetű hatalom irgalmassága nélkül. Közhitté lett, hogy vezénylete alatt az emberiség erkölcsisége a legangyalibb, s hogy támaszkodhatva eme példányképre, jogosan panaszkodik az egyház a divatba jövő „erkölcsrontó” polgári házasságra. Igaz-e ez?

Nem nyitjuk fel a történelem könyvét, hogy kellemetlen idézetekkel borítsuk el e szűk keret közé szorított cikket. Egyszerűen konstatáljuk, hogy a coelibatus által „szentesített” papság ez időben is, mint ezelőtt, erkölcsiségre nézve az elvetemedettség ugyanazon borzasztó fokán állott, annyira, hogy magok a világiak a papság számára szilárd házassági kötelmet kívántak, csak hogy nejeik és leányaik elcsábításától megóvattassanak és biztosítottassanak. Vagy ha itt nem, talán a középkori világi házasságban, a mint az a papok által szerkesztett canon által szabályozva volt, találhatni fel azon erkölcsi eszményt, melyhez nekünk, az oly annyira rágalmozott istentelen és embertelen nemzedékhez, vissza kellene térnünk?

Igaz, ama napok szerelemdalnokainak erkölcsi dicsekei meszeszerű magasztosságban hangzanak át hozzánk, és a nő akkor emelkedett a becsülés és imádás azon magaslatára, melyen őt a világ addig sohasem látta. Különös. Míg az egyházi atyák azt állították, hogy az asszony nem Istennek hasonmása; míg a canonok a nőt csak a férfi szolgájának tekintették a házasságon belül is, addig szűz Mária tisztelése, ki egyúttal isteni és emberi nő, a vándorok, városok és országok védanyja, kinek templomokat és kápolnákat emeltek, az imádat legfőbb tárgya lett. A lovag fegyverzett karját nemcsak az örökké tiszta szűznek, hanem az egész női nemnek és választottjának s hozzá még szerelmét és erkölcsileg tiszta bizalmát is szentelte. Kétségtelen, hogy ez a házasságról való egyházi fogalmak elleni reactio volt. De a lovag csakhamar nem elégedett meg a „gage d'amour sans fin” a végtelen szerelmi biztatások-

kal. Egész hévvel vágyódott imádottjának enyelgő átkarolása után. És ez oly divatba jött, hogy a nő sértve érezte magát, ha tisztelője őt e kitüntetésben nem részesítette. A champagni grófnő egy alkalommal ítéletképen kimondta, miszerint házasselek között sem igazi szerelem, sem igazi vonzalom nem létezhetik.

Feslettség a coelibatus mellett, szerelmeskedés a házasságon kívül: ez volt azon buján sarjadzó erkölcsi gyom, melylyel az egyházi atyáskodás alatt álló országokban találkoztunk, midőn a reformáció viharos százada bokszöntött.

Nem a mi bűnünk, hogy eme torzképeket a történelem lomtarából napfényre kell hoznunk. De mert e rágalmozó támadások, melyek ez idő szerint a polgári házasság ellen intéztetnek, nem ostromolnak valami holt betűt, hanem sujtanak minden szabadelvű választót, ki parlamenti képviselőjét megbatalmazta a polgári házasság behozatala mellett szavazni: kénytelenek vagyunk védelmünkre a népnek, mely előtt a polgári házasság ócsároltatik és a középkori viszony dicsőíttetik, fenhangon hirdetni: „Íme, nézd, az volt ama időnek erkölcsisége, mely időben az egyházi házasságügyi törvényhozás korlátlanul uralkodott, és hatalmának tetőpontján állott”

De valamint a csatázás az éji homály alatt szünetel, és csak a fölkelő nap fuvatja a harcz riadóját, úgy történt e téren is. Csak midőn a wittembergi barát gyújtó szava fölrázta a szellemileg éjjeli sötétségben álmódzó emberiséget, és egyúttal a bűnös házasságról szóló természetellenes róm. kath. dogmát is halomra döntötte; midőn Luther, ellentétben a pápai tannal kinyilatkoztatta, hogy a házasság magában véve is „szent” és a vallás szerint is a társadalomnak legdicsőbb intézménye: csak akkor vette igazán kezdetét a házasságügyi harcz. Luther lelkesülten kiálta fel: „Ugyan mit jelentsen az, hogy a házasságot megtiltják? hiszen az természeti jögon alapszik. E tilalom olyan, mintha megtiltanák az evést, ivást és alvást. Ez távol legyen tőlünk, mert a mit Isten teremtett és rendelt, azt megváltoztatni vagy megtiltani hatalmunkban nem áll!” Érvényre jutott a reformáció korában azon nézet, hogy a házasság „világi ügy.” Brenz, a württembergi reformátor, határozottan azt tanította, hogy: „A házassági szerződés, mint más világi egyesység, legheylesebben szintén a tanácsházakban vagy más köz ügyi nyilvános, becsületes, polgári helyeken intézendő el.”

Ezen, a róm. tannal vívott harczban tehát Luther és munkatársai az eredeti keresztyénség álláspontját foglalták el, melynél fogva a házasság a két egybekelő félnek beleegyezése által megkötöttnek és érvényesnek tekintett. A wittembergi consistorium egy peres ügy alkalmával oda nyilatkozott, hogy: „Miután nagyon elharapózik a szokás, mely szerint a jegyesek az esketés előtt egy lakásra mennek lak-

ni és együtt élnek, nem ajánlható ellene büntető rendszabályokkal föllépni, mert a megtörtént eljegyzés köztük valódi házasságkötést képez, és ők igazi házastársaknak tekintendők. A reformáció tudósai ennél fogva az egyházi esketésnek más jogszerű jelentőséget nem is tulajdonítottak, mint hogy általa egy már tényleg fenálló, teljes érvénnyel megkötött, jogilag kétségbe nem vonható házasság nyilvánosan helybenhagyatik. Az esketést magát a világi felsőbbség felügyelője alá helyezendőknek vélték. Luther röviden a házasság két oldalát emigy fejezi ki: „A szerződés körüli eljárást az urak és tanácsosoknak átengedem, de ha tőlünk kívántatik, a jegyeseket a templomokban megáldani, érettek imádkozni, vagy őket meg is esketni, ezt tenni kötelesek vagyunk.”

Az így előidézett helyzet ellentétes mivolta ekkép jelezhető: Mig a róm. egyház a világhuralom elnyerése és az államok subordinatiojának keresztúlvitelére czélzó terveinél fogva a házassági ügyet egyedül dogmái szerint akarta rendezni, addig a reformáció elvei szerint az egyházi törvénykezés helyébe a házasság ügyében is az állam lépett, és azóta minden állam ezen ügyet saját viszonyai szerint szabályozni törekedett.

Azonban a reformáció elve is elvesztette tisztaságát abban a perczben, melyben a prot. egyház külső hatalomhoz jutott. Az ügy körüli harcz új alakot öltött. Nemcsak a hitfelekezetek egymás közt kezdettek vitatkozni, hanem az államnak ellenfelei is lettek. Ezen körülmény az államokat arra kényszerítette, hogy a kérdés gyökeres megoldását kísértsék meg saját álláspontjukból, mert kötelességek arra intette, hogy polgáraik egyenlő oltalmát biztosítsák. Törekvésük oda irányult, hogy a házassági ügyet az egyházak egyoldalú, intolerans befolyása alól kiszabadítsák.

A kérdés ez oldaláról befejező czikkünkben fogunk szólni.

Bierbrunner Gusztáv.

A REF. EGYETEMES CONVENT.

(Ötödik nap.)

Márcz. 12.

A magyarreformált egyház egyetemes conventje ma d. e. 10 órakor folytatta tegnap félbeszakított tanácskozását. A múlt ülés jegyzőkönyvének fölolvastatása s hitelesítése után kimondotta a convent, hogy miután a domestica tervezetében a missio ügye is befoglaltatik, az utóbbit külön szervezni s külön tárgyalni nem látja szükségesnek.

A domestica tervezet fölolvastatván:

Kun Bertalan püspök a javaslatot általánosságban elfogadja, s indítványozza, hogy az egészet a convent az egyházkerülethez útasítsa. A kerületek a tervezetet megbi-rálván, jelentéseiket az elnökséghez küldnék, mely e czélra ad hoc conventet hívna össze, vagy pedig az ügy a zsinat ideje alatt tartandó conventben tárgyalatnék.

Révay Lajos hozzájárul Kun indítványához, nem különben Szentpétery Sámuel.

Peterdy a tervezet ellen van, mert abban az egyházra nézve újabb megterhelést lát.

Bjeöthy Zsigmond pártolja Kun indítványát, egy-szersmind javasolja, hogy a convent mondja ki a domesti-cának elmaradhatlan szükségességét, úgy, hogy épen a szük-ségesség szempontjából ajánlja a zsinat végrehajtó figyel-mébe.

Antal Gábor azt tartja, hogy a czél, az egyház érdekeinek ezen tervezet tevékenysége körét illetőleg leg-jobbban megfelel. Nem tartotta volna szerencsés gondolatnak, ha a domestica körébe belevonják az egyházmegyék több-féle szükségleteinek fedezését, azért, mert ez esetre a do-mestica önkéntes jellege okvetetlenül veszélyeztetett volna, a menüiben az egyházmegyék saját szükségleteiket tar-toznak fedezni, mások szükségleteiről pedig keresztyéni szempontból illik gondoskodniok. A javaslatot különben ál-talánosságban elfogadja, de az a megjegyzése rá, hogy azon tervezgetés és remény, mely a §-ok közé van szúrva, könny-en félérteésekre adhat alkalmat, mert sokan újabb ter-het fognak benne látni mindamellett, hogy a tervezetnek teljesen önkéntes jellege van. Mindezek folytán indítványoz-za, hogy fogadtassék el már itt a javaslat azon szakaszok kihagyásával, melyek csak óhajt és tervezgetést foglalnak magukban, s azután leküldetvén az egyházkerületekhez, mintegy segélyegylet-tervezet terjesztessék elő a zsinatnak.

Révész Bálint Kun indítványát pártolja.

Körmendy Sándor azt szeretné, ha a convent a tervezetet főbb elvekben megvitatná s úgy küldené le az egyházkerületekhez véleményezés végett.

Szóltak még Lukács Dániel és Kántor Sámuel Kun indítványa mellett. A convent végül a domestica-ter-vezetre vonatkozólag Kun Bertalan indítványa értelmében határozott, azaz azt a kerületekhez küldi, s csak ezek vé-lelményezése után terjesztendi a zsinat elé.

Az özvegy-árva segélyegyletet, mint a domestika részét, szintén a kerületekhez útasították.

Következett a zsinat összehívásának kérdése. E tekintetben a convent azt határozta, hogy a zsinati kép-viselők választását az elnökség útján elrendeli. Egyes ke-rületek főgondnokaiból és az öt püspökből álló bizottságot küldött ki továbbá, mely a zsinat ügymenetét dolgozza ki. E bizottság ma délután vagy holnap reggel ül össze.

A tárgysorozat szerint vita alá került az országos tanügyi alapok és alapítványok ügye.

Révész Bálint indítványozza, hogy a kérdés meg-vizsgálására bizottságot küldjön ki a convent.

Mocsáry Lajos annyira kényesnek tartja az ügyet, hogy még azt sem akarja megmondani, miért tartja kényes-nek. Ennek folytán azt indítványozza, hogy a kérdés zárt ülésben tárgyalassék. (Helyeslés.)

A convent Révész indítványát elfogadván, bizottsá-got küldött ki a kérdés tanulmányozására, mely a követke-ző tagokból áll: Tóth Sámuel, Török Pál, Takács János, Balogh Ferencz, Hegedüs László és Mocsáry Lajos. A con-vent ennek folytán a kérdésben zárt conferentiát nem tart.

Ezután az oláhországi missio számadásainak megvizsgálására kiküldött bizottság jelentését olvasták fel. A bizottság által a jelentésben foglalt javaslatokat a convent mind elfogadta, kivéven azt, hogy a missio segélyezésére a kormány hivassék fel, mert az állam semleges, és ha egyik felekezetnek ily célra segélyt adna, más felekezet is igényelne segélyt hasonló célra.

A Gusztáv-Adolf-egylettel való szerves összeköttetés kérdésére nézve kiküldött bizottság előterjeszti jelentését, melyben javasolja, hogy a szóban forgó egylettel való szerves összeköttetés eszméjét ejtsék el; e helyett a domesticáról szóló szabályzat megalkotásakor történjék intézkedés, mely a Gusztáv-Adolf-egyletnek az egyház által való rendszeres segélyezését biztosítsa.

Az ünnep és vásárnap megtartására vonatkozó kérvényt a convent az egyházkerületekhez útasította.

Az egyetemes tanügyi bizottság által előterjesztett szervezet elfogadtatott.

Ezután az egyes kerületek által előterjesztett ügyek vétettek elő.

A Dunántúli kerület kéri a convent intézkedését az iránt, hogy a vallásügyi országos törvények megsértői az állam által büntetessenek. Ezen kérelem a közelebb kiadott büntető-törvény folytán superálva lett.

Kéri továbbá a dunántúli kerület a conventet, hogy a vadbázasságok megakadályozását célzó intézkedéseket tegyen.

Körmendy Sándor indítványozza, hogy a kormányhoz fölrát intéztessék, melyben arra kéretnék, hogy az egyháztestületeket és egyes lelkészeket a vadbázasságok megakadályozásában lehetőleg támogassa.

Balogh Ferencz az ügyet az egyházkerületekhez kívánja előbb leküldeni.

A convent ez indítvány értelmében határozott a szóban forgó kérelemre nézve.

Ezzel az ülés még néhány kérvény elintézése után, délután 1 órakor véget ért.

* * *

A missio költségei számadásának megvizsgálására kiküldött bizottság ma reggel ismét ülésezett, és végleg befejezte a számadások megvizsgálását, s vizsgálatainak eredményét kimerítő jelentése kíséretében, melyet a bizottság jegyzője, Szabó János úr szerkesztett, a mai conventi ülésnek bemutatta.

A convent küldöttsége a kihágásokról szóló új büntetőtörvénykönyv 53 §-a tárgyában ma délután 4 órakor az evangélikus hitfelekezet küldötteivel egyetemben zártkörű értekezletet tartott, melyben némi vita után a Győry Elek által ez ügyben szerkesztett kérvényt változatlanul elfogadta. E kérvényben az illető sérelmes § akként való módosítását sürgetik, hogy a lelkész idegen hitfelekezethez tartozó szülők gyermekének megkereszteléséről ne legyen kénytelen anyakönyvet vezetni, hanem a keresztelestől egyszerűen bizonyítványt tartozzék kiállítani s azt záros határidő alatt azon lelkészhez küldeni, kinek egyházközségéhez a szülők tartoznak. A kérvényt holnap (vasárnap) d. e.

10 órakor Szeberényi Gusztáv, Török Pál superintendensek, továbbá Radvánszky Béla b. és Vay Miklós báró egyetemes felügyelőkből álló bizottság a képviselőház elnökének, a miniszterelnöknek, valamint a cultus- és igazságügyiminisztereknek fogja átnyújtani. Az értekezlet másik tárgyát a Debreczenben tartandó zsinat programja képezte, melynek megállapítására, mint jelentettük, ma reggel bizottságot küldött ki a convent. Ez ügyben hosszú vita fejlődött ki; az értekezlet végre abban állapodott meg, hogy a zsinati tagok már október 30-ikán tartozzanak Debreczenben megjelenni, a hol e napon előértekezlet lesz. A programnak előre való megállapítását nem tartotta célszerűnek az értekezlet, minek folytán ezt a zsinatra bizza. Az értekezlet d. u. 6 óra után ért véget.

* * *

A ref. convent elé terjesztett missioi számvizsgáló bizottság jelentéséből közöljük a következőket:

A bizottság megvizsgálván az 1874—1879 évekről vezetett számadásokat, azokat tökéletesen rendben lévőnek találta. Ehhez képest a missioi alap pénztári állása az 1879 év végén, az 5079 frt 9 kr. bevételből a 3741 frt. 64 kr. kiadási összeg levonatván, volt 1337 frt. 47 kr.

Az erdélyi állandó igazgató-tanács az oláhországi missio működéséről jelentést terjesztett a convent elé, melynek következő pontjaira hívja fel a bizottság a convent figyelmét: 1) Király Ő Felsége 200 frtot adományozott a pitesti egyház részére; 2) a csak 600 frt. évi javadalmazással ellátott missionarius részére a közoktatási miniszterium útján a közös külügyminiszteriumtól szabad utazási jegy volna kieszközlendő; 3) általában a moldva-oláhországi missio fejlesztése az egyetemes egyház buzgalmába ajánlatik; 4) a missioi intézmény részére illetékmentesség volna kieszközlendő; 5) tekintve a moldva-oláhrrszági missionak nemzeti tekintetből eléggé nem hangsúlyozható közérdekű voltát, eme célra állami segély kieszközlésére kell törekedni.

Végül Tomka Károly volt pitesti (Oláhország), jelenleg andrásfalvi (Bukovina) lelkésznek a pitesti egyház ellen fenn lévő követelésére nézve a bizottság azon véleménylen van, hogy az nem tartozik a convent elé, indítványozza tehát, hogy az illetékes forumához, az erdélyi egyházkerülethez áttétessék.

(Hatodik nap.)

Márcz. 13.

A convent ma d. e. 11 órakor tartott ülésében folytatta és bevégezte tanácskozásait. A napirendet folyó ügyek töltötték ki. Szentpétery Sámuel kéri a conventet, hogy az énekes könyv elkészítésére nézve intézkedjék. Nagy Pál, az énekes könyv szerkesztésére kiküldött bizottság elnöke azon kijelentésére, hogy a bizottság működik, de munkáját be nem fejezhette — convent e kérdés föltött napirendre tért.

A dunántúli kerület fölrátában arra kéri a conventet, hogy intézkedjék az ott tapasztalt népesedést gátló körülmények megváltoztatására, s ez irányban irjon fel a körmányhoz. A dunántúli kerület ez indítványa hosz-

szabb vitát keltett, végül a gyűlés abban állapodott meg, hogy az indítvány vétessék le a napirendről.

E perczben érkezik Vay Miklós báró néhány tag kíséretében, jelentvén, hogy a két egyház által az 1868: 53 t. cz. 12 §-a és az 1879: 40 t. cz. 53 §-ának kiegészítése tárgyában együttesen szerkesztett kérvényt a belügyi, közoktatási és igazságügyi minisztereknek, továbbá a képviselőház elnökének a tegnapi zárt értekezlet által kiküldött bizottság átadta. A fogadtatás mindenütt szíves volt. Reményét fejezte ki egyszersmind az elnök, hogy a petitionnak eredménye lesz. A jelentést éljenzéssel vette tudomásul a gyűlés, s azután folytatta a tanácskozást.

A tanügyi bizottság egy önálló bölcsészeti tanfolyam föllállítását indítványozza. Ez irányban már a tanügyi kérdéseknél történt intézkedés, ennek folytán erre nézve az ott hozott határozatok maradnak érvényben.

Az 1879 évi convent által függőben hagyott kérdések ezúttal is függőben hagyattak.

Végül Tóth Sámuel jelenti, hogy a zsinatot előkészítő bizottság tegnap este a következő megállapodásra jutott: A zsinati tagok október 29-én Debreczenben legyenek, hol akkor előértekezlet lesz. Október 31-én a zsinat megnyitását istentisztelet előzi meg, melyen az imát a legöregebb superintendens fogja mondani. Rendező bizottság alakítására Révész Bálint, mint elnök kéressék fel. A vasúti és gőzhajózási társulatok ingyenes vagy esetleg leszállított menetjegyek kiadására kerestessenek meg.

A convent tárgysorozata ezzel ki lévén merítve, Vay elnök köszönetet mond a tagoknak azon buzgalomért, melylyel a tanácskozásokban részt vettek. Beöthy Zsigmond a convent nevében az elnöknek mond köszönetet tapintatos működéséért. (Hosszes éljenzés.) Végül Török Pál superintendens rövid imát mond, s ezzel a convent tárgyait fél 2 órakor végleg befejezte.

AZ ÁLL. IG. TANÁCS R. ÜLÉSÉBŐL.

Kolozsvárt, 1881. márcz. 20.

Jelen vannak: Nagy Péter püspök, mint elnök, br. Bánffy Albert, Inoze Mihály, dr. Kolozsvári Sándor, Szász Béla, dr. Jenei Viktor, Parádi Kálmán, Bodor Antal titkár, Szabó Ádám számvevő, Deák József pénztárnok.

Az ülésen kívül elnökiileg ellátott 28 ügy előterjesztvén, helybenhagyatott.

Az 1880 évi államsegély kiosztása iránt véleményes javaslatlételre kineveztetnek: főtiszt. Nagy Péter püspök, dr. Kolozsvári Sándor, Szász Béla, Debreczeni József, Baló Sándor, Szabó Ádám és Bodor Antal.

A titkár jelentvén, hogy Biró László utódai ellen fenálló követelés kiegyenlítése nem létesült, kéri útasíttatni az ügyvédet, hogy Szabó Gyula és Szabó Polixena hagyományosok ellen a pert folytassa.

A m.-vásárhelyi collegium előjárósága által a végrehajtás útján szerzett héderfaji birtok eladása iránt benyújtott vásárszerződés helybenhagyatik s megerősítettik,

figyelmessé tétetvén az illető előjáróság, hogy előzetes engedély nélkül birtokot jövőre árverezés alá ne bocsásson.

A bölöni egyházközségnek megengedtetik, hogy erdejéből 1300 drb elévült szálfat eladhasson és hogy a beveendő összeget a már 6163 frtra növekedett kepeváltsági alaphoz csatolhassa, de a papi és tanítói fizetésnek sem a tőke 8⁰/₀, sem ennek 6⁰/₀ kamataival leendő megváltása nem engedélyeztetik, útasíttatván az egyházközség a kepeváltsági szabályok szabatos megtartására.

A válaszüti egyházközség papi állomásával összekötött s újabban módosított fizetés díjlevélét az ig. tanács helybenhagyja és megerősíti a ker. közgyűlés jóváhagyása fentartásával. Ezen díjlevél szerint az új fizetetés 430 frt. 20 kr.

A szakácsi egyházközségnek Nagy László h. esperes fölterjesztése alapján megengedtetik, hogy eladhassa cziheres erdője fáját egy egyházmegyei biztos jelenlétében előzetesen megállapított árverési föltételek szerint. A beveendő vételár részben a templomfedésből keletkezett adósság törlesztésére fordítandó, részben tőkésítendő.

r. t.

IRODALOM.

A tiszántúli református középiskolai tanáregyesület évkönyve. Az 18⁸⁰/₈₁ évről. Szerkesztette: Gergely Károly, egyesületi jegyző. Harmadik évfolyam. Ára 1 frt.; megrendelhető a jegyzőnél vagy Csáthi Károly könyvárusnál. Az egylet évről-évre nagyobb virágzásnak örvend, szépen megfelel kitűzött nemes céljának. Jelenleg 5 tiszteletbeli, 21 alapító, 51 pártoló, 105 rendes és így összesen 182 tagja van, 22-vel több a tavalyi létszámnál. Az egylet szellemi működéséről is a legnagyobb elismeréssel és méltánnyal szólhatunk, mely a jelen füzet kétségbevonhatlan bizonyossága szerint, igen gazdag eredményt tüntet fel. Lapunk szűk tere nem engedvén meg, hogy a 120 lapra terjedő füzet minden egyes közleményét érdeme szerint ismertessük és méltányoljuk, kénytelenek vagyunk változatos és gazdag tartalmának rövid fölemlítésére szorítkozni, mely a következő: Az egyesületi tagok névsora. A közgyűlés jegyzőkönyve. Elnöki megnyitó beszéd. Szegedi Sándortól. Jelenítés az egyesület állapotáról, Gergely Károlytól. Pénztárnoki jelentés. Osterlamm Ernőtől. A vallás az emberiség ősi korában. Ladányi Gedeontól. Minő eszközökkel lehet prot. középiskoláink benső életére hatni, szellemét élesztetni, s a növendékek tanulásvágyát, erkölcsét, jellemét fejleszteni és megerősíteni? Száz arany frank jutalmat nyert pályamű. Futó Mihálytól. Visszatekintés a hazai és külföldi középiskolai tanügy múlt évi nevezetesebb mozzanataira. Bokor Józseftől. A szathmári ref. iskola története. Kovács Istvántól. A gymnasiumainkban fenálló önképző egyletek. Ladányi Gedeontól. A „hogy“ kötőszó. Barkász Károlytól. A tiszántúli ref. középiskolai tanárok nyugdíj- és gyámintézetének alapszabályai. Szerkesztői végszó.

Füzetes vállalatok: „A föld és népei“ című földrajzi

vállalat 35—38 füzetek közelebből hagyták el a sajtót. E füzetek, több sikerült kép kíséretében, Afrikáról, az afrikai szigetekről és Ázsiáról szólnak. — Rautmann Magyar Lexiconának 71 és 72 füzete szintén a napokban került ki a sajtó alól, amaz Budapest vigadójának, ez a föld féltékének képét adván mellékletül.

Channing Ellery Vilmos válogatott művei. Angolból fordítják és kiadják az unitárius tanárok (Ferencz József, Benczédi Gergely, Kovács János, Kovácsi Antal, Péterfi Dénes és Boros György). VI. kötet. A tökéletes élet. Ára 1 frt. 20 kr. Fordítók és kiadók a megelőzőt öt kötetben korunk ez apostoli szellemű szónokának és írójának életében megjelent műveiből kiválogatták és a magyar olvasó közönségnek bemutatták, a melyeket úgy a Channing nemes és emberies gondolkodásmódjának jellemzése, mint viszonyaink szempontjából kiválóan becseseknek és közérdeklűeknek tartottak, melylyel vállalatukat bevégzettnek tekintették, miután a megelőzőt kötetekből a hírneves írónak csupán amerikai viszonyokat érintő beszédei és értekezései maradtak ki. Azonban a múlt évben, mint Channing születése századik évfordulóján, Amerika, Anglia s az európai continens több helyein a tiszteletére rendezett ünnepélyek által indítva érezték magukat, hogy a nagy szellem iránt tiszteletüket ez alkalomból is valami úton kifejezzék. De miután emlékünnepély tartásának itt nem lett volna oly nagy jelentősége, mint Amerikában és Angliában, s nem is lehetett oly messze kihatóvá tenni: emlékünnepély helyett a Channing műveiből korábban ki-

adott öt kötetet egy hatodikkal bővítették meg. E kötet tizenkét beszédet foglal magában Channing hátrahagyott és élte utolsó éveiben írt dolgozataiból. E tizenkét beszéd mennyi sugara, együtt pedig teljes fényképe a tökéletes életnek, melyet az ember e földön vallás-erkölcsi tekintetben elérhet. E beszédek mindenike magában véve is egy bevégzett egészet alkot, mindazáltal lehetetlen bennök az összhangot észre nem venni, melyek szerzőnek hit- és erkölcstani rendszerét logikai egymásutánjában és sorrendjében tüntetik fel. A 176 lapra terjedő nagybecsű mű tartalma a következő: Előszó. Ferencz Józseftől. Az emberben lévő vallási elv. Az Isten, kijelentve a világegyetemben és az emberiségben. A közös atya. Az atya szeretete az emberek iránt. Az élő Istenben való bizalom. Az élet Isten adománya. Az élet valódi célja. A vallás tökéletesítő ereje. Jézus Krisztus a mi testvérünk, barátunk és szabadtónk. A keresztyén vallás lényege. A keresztyénség célja a tökéletes élet. Az egyetemes egyház.

A községi előljáróság hatásköre és teendői a büntető ügyek körül. Az új büntetőtörvények és miniszteri rendletek szellemében irománypéldákkal. Írta Kassay Adolf. Kiadta: Bartalits Imre kiadó nyomdatulajdonos Budapesten. Ára 60 kr., kötve 80 kr. Ajánljuk az illetők figyelmébe.

Táborszky és Parsch nemzeti zeneműkereskedésében. Budapesten megjelent: „Komoly ábránd“, Scholtz Hermann urnak barátilag ajánlva. Zongorára szerző: Thern Károly. Ára 1 frt. 20 kr.

AZ, ERD. PROT. KÖZLÖNY 'TÁRCHÁJA.

A VALLÁS AZ EMBERISÉG ŐS KORÁBAN.

(Folytatás.)

A lithvánoknál és oroszoknál a keresztyén középkor néhány századán át megvolt az a szokás, t. i. míg e népek pogányok voltak, hogy a halottak a sirnál egyebek közt szolgákat is áldoztak. A mordvaiak közt jelenleg is minden család évenként áldozik az ősök sirján.¹⁾ A keresztyén népeknél sem hamar enyésztek el ezen eszmék. A 8-ik századig általános szokás volt Sz. János nap előtti estvén ételt vinni a halottaknak a temetőbe. Sőt valljuk meg, hogy a legcivilisáltabb népeknél is mind e mai napig láthatók a halott cultus némi emlékei. Azon dajkamesék, a melyek a temetőkben járó éjjeli kísértetekről szólnak, ama cultus maradványai. Mennyi civilisált ember van, a ki félne éjjel járni a temetőben, vagy éjjel bemenni azon szobába, a melyben halott fekszik.

Az őskori emberek vallási életének másik nyilatkozata

volt az állatimádás. Ennek eredetét illetőleg különböző hypothesiseket fogadtak el az ethnologok. Némelyek szerint onnan keletkezett, hogy a mikor az emberek nyelve még nagyon fejletlen volt, gyermekeiket állatnevekkel nevezték el. És ezt a nézetet azzal indokolják, hogy még ma is sok vad nép van olyan, a melyeknél az egyes törzseknek állatneveik vannak, p. o. bivaly törzs, kutya törzs, varjú törzs stb és mindenik törzs szentnek tekintti azt az állatot, a melynek nevét viseli, az ilyen állatot megenni véteknek tartja, holott a testvér törzsek szent állatját szívesen megessi. Mások sokkal egyszerűbben magyarázzák, t. i. úgy, hogy az ember látta a vérengző állatnak az övéből sokkal nagyobb erejét, következképpen félt tőle, s egyszerűen e félelem szülte az állatimádást. Ismét mások úgy, hogy ez szorosan összefügg a halott cultussal. Nevezetesen látta az ember, hogy az állat megette az ő kedveltjét, tehát ez már azon állatban van; következképpen az az állat oly arányban lett cultus tárgyává, a mily arányban fejlődött a halottak cultusa

Akárhogy jött létre az állat cultus, kétségtelenül igaz annyi, hogy ez is egyik stadium volt az ősberekek vallási fejlődésének folyamában. Bizonyítja ezt az a körülmény,

¹⁾ Barna Ferdinánd: A mordvaiak pogány Istenei. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. Kiadja a magy. tud. akad. 1879.

hogy a fölfedezések korában megvolt Peruban, Mexican, a Karaib szigeteken és másutt, noha e népek már ekkor a fejlettségnek oly magas fokán álltak, hogy a napot is imádták. Továbbá bizonyítja az, hogy némely historiai népeknél is tiszta világosságban látható egy állatfaj cultusa, n. m. a kigyóé. És mindjárt itt jegyezzük meg, hogy az állat-cultus a mostani vad népeknél úgy van meg, hogy a helyi viszonyokhoz képest csaknem minden nép más-más állatot tisztel, és csak egy állat van olyan, a melynek cultusa általánosnak nevezhető, s ezen állat a kigyó.

A kigyó cultus eredetére nézve is több hypothesis van. Némelyek szerint az ég villámainak kigyó alakja vezette erre az ősbereket.¹⁾ Mások szerint a tűz föltalálása után keletkezett. Nevezetesen a kigyó nyelvét hasonlónak találták az emberek a tűz lángjához és a kigyó sziszegését a lobogó láng hangjaihoz.²⁾ Ismét mások szerint e cultus eredetének kimagyarázását nagyon megkönnyíti az a tapasztalás, hogy csaknem minden olyan vad népnél, a melyek ma is tisztelik a kigyót, csak a szelid kigyók részesülnek e tiszteletben. E tapasztalás természetesen vezeti az embert azon gondolatra, hogy a szelid kigyót mintegy hálából imádják azért, mert nem mérges.

A kigyó cultus föltalálható némely historiai népeknél is. P. o. Herodot mondja, hogy Egyiptomban Thebe környékén szent kigyók vannak, a melyek egészen szelidek, és a melyeket, ha megdöglöttek, Zeüs (Ammon) templomában temetnek el, mert azt hiszik, hogy azok Zeüs szent állatai.³⁾ Továbbá megvolt Indiában, Phoeniciában és Babyloniában. Sőt a görögöknél is megvolt, még a persa háborúk korában is. P. o. mikor a persák nyomultak Athene felé, a város lakossága nem akart menekülni, de midőn megtudta, hogy Athene Polias templomának szent kigyója érintetlenül hagyta az elibe tett mézet, már akkor menekült, mert ez azt jelentette, hogy a szent kigyó is elhagyta a várost.⁴⁾ A lithvánoknál mindaddig, míg e nép a keresztyén vallásra nem tért, általános szokás volt, hogy minden család táplált egy-egy szent kigyót. Mindezen okoknál fogva azt állítják némelyek, hogy a kigyó cultus lehetett az emberek legrégebbi vallása.

Másik régi vallás volt a népfőnök imádása. E cultus létrejöttét is többféleképpen magyarázzák. Némelyek egyszerűen onnan származtatják, hogy az ősbere, mint jóltevőjét és pedig mint egyetlen jóltevőjét tisztelte azt, a ki testi erejével vagy ügyességével megvédte azokat, a kik hozzá csatlakoztak. E fölfogás szerint inkább a régibb, mint a későbbi korban kell keresnünk e cultus létrejöttét. Mások csak a fejlődés nagyobb fokán képzelik ezt lehetőséget, t. i. akkor, a mikor volt az emberek közt valami korlátlan hatalmú monarchia forma társadalmi szerkezet; és akkor, a mikor már ismerték az emberek a test és lélek közti különbséget. Ezen fölfogás szerint a főnökök lelkének

cultusa változott át az élő főnök imádásává. Akárhogy történt, igaz annyi, hogy még ma is vannak vad népek, a melyek a szó betű szerinti értelmében imádják uralkodójukat. P. o. Merolla missionarius beszéli, hogy nyugoti Áfrikában a singa-i királynő Istennek vallotta magát, és midőn ő kérdezte tőle: „ki teremtette a világot?“, a királynő azt felelte: „ki más, mint az én őseim.“ „Hát Felséged birja-e őseinek ezen hatalomteljességét?“ „Hogyne, sőt én még hatalmasabb vagyok, mert Mazamba ország is az enyim.“ Ugyancsak Áfrikában némely néger kaffer törzseknél az uralkodó nemcsak uralkodik, hanem „minden jó forrása, mert tőle származik minden jó, még az emberek egészsége is; ő az az emlő, a melyből szívja a nép mind ételét, mind italát.“¹⁾ A chinai nép már nem vad nép, mégis a császár az ég fia.

Ladányi Gedeon.

(Folytatása következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1881. márt. 26-án.

— **Kitüntetés.** Tóth Lajos, debreczeni ref. tanítót 34 évi hű szolgálatáért király Ő Felsége a koronás arany érdemkereszttel tüntette ki.

— **A m. tud. akadémia** Ballagi Mór kért fölrévész Imre fölött emlékbeszéd tartására. E hírrel kapcsolatban megemlítjük, hogy több oldalról fölmerült az az eszme, hogy Révésznek Debreczenben szobrot kell emelni. Tóth Sámuel a „Prot. Lap“ közlelbbi számában e tervre azon helyes észrevételt teszi, hogy a begyülemdő adakozásból sokkal jobb volna megvetni egy prot. irodalmi társulat alapját.

— **Tarcsi Lajos**, a protestáns tanügy veterán bajnoka, ki közlelbből ünneplé félszázadás jubileumát, f. h. 20-án Bécsben hirtelen meghalt. Vesekő bajban szenvedett, s a műtétet, mely rajta végrehajtattott, nem vala képes túlélni az agg test. Hamvai hazaszállíttatnak, hogy az anyaföldben pihenjenek egy küzdelmes, hosszú élet fáradalmi után.

— **Magyarok a Szentföldön.** A trónörökös jeruzsálemi útja alkalmából dr. Márki Sándor érdekes cikket közöl a „Földrajzi közlemények“-ben azon magyarokról, kik szintén a Szentföldön jártak. Keletre a zarándoklások már szent. István idejében megkezdődtek s a Jeruzsálembé igyekvő magyarok számára valószínűleg szent. István alapított templomot és szállóházat. De úgy látszik e telep nem sokáig virágzott, 1135-ben egy Petronella nevű gazdag aszszony 100 bizanczi aranyon két házat vett Jeruzsálemben s Kozma és Bonifác ottan élt magyar remeték segítségével honfitársainak vendéglőjéül rendezte be. Valamivel később (1150 táján) II. Géza is építtetett ott, Mária és szent István tiszteletére, templomot, ispotályt és szállót, s azt a hazánkban korán fölkarolt német lovagrend gondjaira bízta. Tudjuk a történelemből, hogy csak II. Endre teljesítette

¹⁾ Schwarz: Der Ursprung der Mythologie 27 l.

²⁾ Caspari i. m.

³⁾ Herodot II: 74.

⁴⁾ Grote Hist.: of Grece IV. 455—6 l.

¹⁾ Caspari i. m, 333 l.

atyjának, III. Bólának, keresztfogadalmát s 1217. aug. 26-án Spalato kikötőjében hajóra szállt. Az út részleteiről csak szövetséges társának, az osztrák herczegnek kísérei értesítenek; ő maga csupán egyes oklevelekkel téjékoztat bennünket tartózkodása helyeiről. A szemtanú Oliver írva hagyta, hogy mivel ellenséget nem igen láttak maguk előtt, pár hétig a szent helyeket látogatták s ereklyéket gyűjtöttek. Kissé költséges módja volt Kelet megismerésének. Endre 1218 februárjában indult vissza Tripolisból s ezúttal a száraz földön át tért haza. A zarándoklások ezen sikertelen kaland után sem szűntek meg, s a XIII-ik században még mindig fordulnak elő esetek, hogy a Szentföldre menő férj, hosszas odamaradása esetén önként megengedi feleségének, hogy mással kelljen egybe. Sőt akadt a Szentföldnek magyar monographusa, Pécsvárady Gábor személyében. Műve, melyben 1514-ben több magyar társával együtt tett útját vázolja, s melyben 267 általa meglátogatott helyről emlékezik meg, többet foglalkozik az általa olvasott könyvek adatainak beillesztésével, mint saját tapasztalatainak ecsetelésével. Őt, a ferenczrendi barátot, az lelkesítette ez útra, hogy Isten vezérlete alatt Krisztus iránt való szeretetből már a régiek is zarándokolgattak Jeruzsálembe, hol a pogányoknak gúnyolódásai és könyhullatások közt, térdén állva ájtatoskodtak. Szerzőnk sem ment más célból. Bőven is szól Jeruzsálemről, melyet történelmi és topographiai tekintetben ismertet. Hasonlóan világlátott ember volt Husztky György, kit 1532-ben Kőszegről rabságra hurczolván a török, eljutott Konstantinápolyba, onnan pedig 1588-ban Egyiptomba, melyről sok csodálatost regél; azután két év múlva Palaestinába és Arábiába vándorolt. Úgy került vissza Zágrábon, Stajerszágon és Ausztrián át Pozsonyba, hol öregségében végre megnyugodhatott, s hol valószínűleg uttleírásának rendezgetésével foglalkozott, mely „Descriptio peregrinationis” czimmal kéziratban maradt reánk. Írtak még közvetlen tapasztalat nyomán Aszalai Mátyás récsi ref. pap, ki Básta és Mihály vajda vetélkedéseinek következtében még a XVII. század hajualán török földre menekült, továbbá Petrichevich Horváth Lázár, ki 1848. telén meglátogatván Corfut, Siriát, a Szentföldet, Egyiptomot, Maltát, Syracusát, könyvét Pesten 1854-ben Komáromy Ferencz fordította le. — Hoványi Ferencz 1856-ban szintén bejárta a keletet s le is írta azt „Néhány hét a Szentföldön” czimű kötetében; Hatala Péter 1859 1862. járt Palaestinában s tapasztalatait a Knauz által szerkesztett Magyar Sion 1863—1865. évi folyamaiban ösmertette. Ferencz József volt az első, ki a keresztes hadjáratok ideje óta, mint katolikus fejedelem nagy fényvel látogatván meg a Szentföldet, Jeruzsálembe 1869 november 9-én bevonult. Útjának részleteit hivatalos napló örökíti meg. — Magyarúl Kecskeméthy Aurél, mint szemtanú, írt róla Háromezer tengeri mérföld” czimmal Pesten 1870-ben megjelent művében. — Kuriosumképen ide jegyezhetjük, hogy körülbelül ezzel egyidejűleg egy debreczeni magyar nő is visezaérkezett Alexandriából hazájába (1869 april 25.), mintán két és fél év alatt — pedig csupán magyarul tudott és pro-

testáns volt — bebaraugolta Egyiptomet és Palaestinát. Jeruzsálembe 1855 junius 17-én osztrákok és magyarok számára egy zarándokháznak köveit tevén le, némi biztosítékot nyertek a hívők, hogy az idegen földön sem maradnak minden segély nélkül. Még két művet ismer irodalmunk, mely a Szentfölddel foglalkozik. Az első Forgách Sándoré, ki azt „Keleti vázlatok” czimmal Esztergomban 1873-ban adta ki. A második Asbóth Jánosé. Ez utóbbi 1880 januárjában szállt partra Jaffában, s lóháton tett utazásainak eredményét több lapban igen érdekesen írta le.

— A főváros népoktatása. Békey tanfelügyelő jelentése szerint a fővárosban van 80 községi, 4 állami, 20 felekezeti és 44 majánjellegű, összesen tehát 148 iskola. Elemi iskolába jár 14,456 fiú és 12,828 leány, összesen 27,284, Ismétlő iskolába jár 813 fiú, 1811 leány, összesen 2624. Magánintézetbe jár 686 fiú, 980 leány, összesen 1666. Középtanodába jár 3233 fiú, összesen 3233. És így az iskolába járók száma tesz összesen 39,792-öt. Iskolába nem jár 4457 gyermek. Nyelvre nézve 30,153 magyar, 8856 német, 33 román, 549 tót, 87 szerb, 63 horvát és 51 egyéb nemzetiségű; a magyar elem tehát 94.13 % -ot képvisel. A tanítók közül volt 631 képesített, 16 nem képesített. Az iskolák évi kiadásai mindent összevéve 942,190 forintra rugnak.

HIVATALOS RÉSZ.

261—1881

Pályázat.

A szászvárosi ev. ref. Kún-kollegium nyolcz osztályú gymnasiumában újonnan szervezett és rendszeresített menynység-természettani tanszékre ezennel pályázat nyittatik. Évi fizetés: 900 frt. és 150 frt. szállásilletmény. A pályázni óhajtok életkorukat, vallásukat, eddigi szolgáltatukat, erkölcsi viseletüket és az illető tudományszakra képesítettségüket szabályszerűen igazolni tartoznak. Kérvényeiket folyó év április 30-ig bezárólag az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó igazgató tanácsának alólírt elnökéhez nyujtsák be. Az állomás a következő tanév elején, folyó év szeptember 1-én elfoglalandó.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó igazgató tanácsának, Kolozsvárt 1881 márczius 6-án tartott üléséből

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Parádi Kálmán,
tanügyi referens.